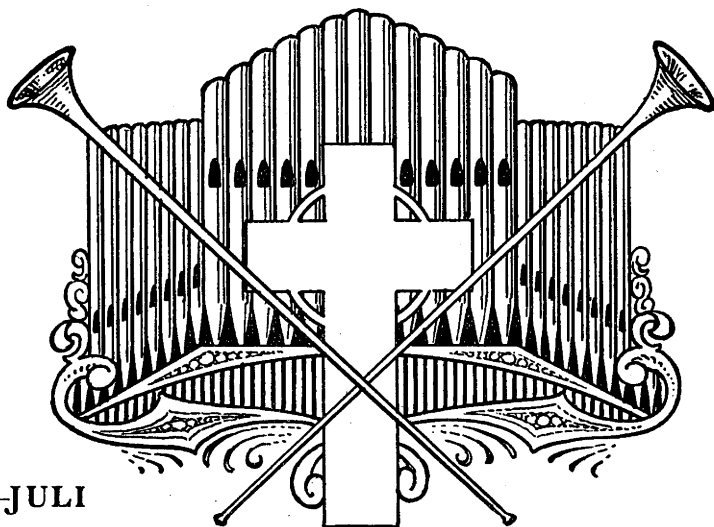


TIDSKRIFT FÖR KYRKOMUSIK OCH SVENSKT GUDSTJÄNSTLIV



JUNI—JULI

1928

TREDJE ÅRGÅNGEN.

UNDER MEDVERKAN AV

PROFESSOR OTTO OLSSON, STOCKHOLM, MUSIKDIREKTÖR SVANTE SJÖBERG, KARLSKRONA
SAMT KOMMINISTERN, TEOL. LIC. KNUT PETERS, HÄSTHOLMEN

UTGIVEN AV KOMMINISTER ARTHUR ADELL, STJÄRNORP

REDAKTIONENS ADR.: STJÄRNORP, RT. 4 A. EXPEDITIONENS ADR.: GLEERUPS FÖRLAG, LUND

Innehåll:

Tvenne allmänna kyrkoböner. — Komministrarne *A. Adell* och *K. Peters*: De-temporeprincipen i högmässan. — Kyrkoherde *F. M. Allard*, Örtomta: Michael Prætorius Creutzburgensis. — Kantor *Albert Runbäck*, Båstad: Orgelns användning vid gudstjänsten. — Komminister *A. Adell*: Kyrkomusikaliskt från Köpenhamn. — Lektorn, fil. dr. *A. E. Friedlander*, Råsunda: Den evangeliska diktningen inom den reformerta och lutherska kyrkan i Frankrike I. — Komministern, teol. lic. *Gunnar Rosendal*, Trelleborg: Om predikans förnyelse och tillika några ord om nutida predikolitteratur II. — Meddelanden. — Från stiftsen.

LUND, C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG

Pre.-pris 4:50.

Innehållsförteckning.

Uppsatser.

	Sid.
A. Adell: Kyrkosångsmötets eftermäle i utlandspresen	43, 58
— » — Matteuspassionen i Leipzigs Thomaskyrka	67
— » — Kyrkomusikaliskt från Köpenhamn	98
A. Adell, K. Peters: De-tempore-principen i högmässan	82
F. M. Allard: Har Luther komponerat flerstämmig sång?	49
— » — Michael Praetorius Creutzburgensis	86
— » — Johann Walther	129
— » — Den polyfona tonsatsen i Kyrkans gudstjänst	177
G. Aulén: Prästernas och kyrkomusikernas liturgiska och kyrkomusikaliska utbildning	17
B. Cnattingius: Medeltida textil konst	181
S. Dahlquist: Instruktionskursen i kyrklig konst och kyrkovård i Örebro den 25—28 juli 1928	137
J. A. Eklund: Till högmässa	1
E. Fant: Västra Tollstads kyrkas restaurering	52
R. Forssman: Körledarkursen i Motala	127
A. E. Friedlander: Den evangeliska diktningen inom den reformerta och lutherska kyrkan i Frankrike	101, 113, 133
— » — Franska evangeliska sånger i svensk översättning	135, 147, 164
D. Glimborg: Introitus- och gradualcyklarna	41
F. Hjort: Högre och lägre organistexamen	55
W. Huus-Hansen: Musikken i gudstjenesten	182
Kyrkomusiker: Något om psalmvalet vid högmässan	142
E. Liedgren: Psalmundervisning	161
G. Lizell: U. L. Ullman och det svenska gudstjänstlivet	8
C. A. Moberg: Kyrkomusikaliska begreppsbestämningar	27
— » — Kyrkomusikalisk forskning och praxis	70
P. Nilsson: Lovoffer	1
K. Peters: Ett svenskt hymnologiskt standardverk	33
— » — Credo (till musikbilagan)	42
— » — Den svenska reformationstidens gudstjänstliv	65
— » — De liturgiska färgerna	118
G. Rosendal: Om predikans förnyelse och tillika några ord om nutida predikolitteratur	38, 107, 150
A. Runbäck: Gamla orglar och nya	36
— » — Orgelns användning vid gudstjänsten	91
— » — Något om disponering av mindre orglar	123
J. Smend: Evangelisk tysk kyrkomusik i nutiden	10
H. Weman: J. S. Bachs Juloratorium	15
— » — Musikaliska Akademiens organistkurs och körledarekursen i Upsala	139
— » — Utgångstycket	145, 166
D. Ahlén: Prästernas och kyrkomusikernas liturgiska och kyrkomusikaliska utbildning	21
— » — Den sextonde tyska Bachfesten	169
— » — Palestrinakören	184

Redogörelser och större meddelanden.

	Sid.		Sid.
Tvenne allmänna kyrkoböner	81	Stockholms Kyrkomusikerförening	64
Apostolikum och dess ingress	155	Maria kyrkokörs jubileum	78
6:e allm. kyrkosångsmötet i utlandspresen	43, 58	Vimmerby kyrkokör	191
Kyrkosångens Vänner	16, 30, 61, 191	I kyrkomusikfrågan: genmäle och svar (J. Nyvall, C. A. Moberg, A. Adell)	156, 188
Sveriges allmänna Organist- och Kantorsförening	31, 143, 191	1697 års koraltalmbok	191
Sveriges Kyrkosångsförbund	16, 31, 79, 191	Koralnämnden	143

	Sid.		Sid.
<i>Nytt svenskt preludieverk</i>	128	Palestrinakören	100, 144, 184
<i>Samlingsverk: Praetorius</i>	32	<i>Norge: Organistfor. 7:e landsmöte</i> ..	13
Scheidt	191	Liturgisk nämnd	77
<i>Körledarekurser: i Motala</i> .. 64, 79,	127	<i>Finland: Kyrkosångssträvanden</i>	29
i Upsala	139	Kyrkosångsfest i Helsingfors ...	78
i Ljungskile	187	Utställning av kyrklig konst ...	144
<i>Kurs i talteknik i Karlstad</i>	186	Kyrklig sångfest i Gamla Wasa ..	144
<i>Instruktionskurs i kyrklig konst och</i>		Kyrkomusikdagar i Helsingfors ..	160
kyrkovård i Örebro	137	Svenska kantor-organistföreningen	190
<i>Utställningar: av kyrkokonst i Örebro</i>	78	Svenska kyrkosångsutskottet ...	190
av kyrklig textil konst i Stockholm	185	<i>Tyskland: Tysklands evangeliska kyr-</i>	
<i>Striden om Viklaumadonnan</i>	189	kosångsförbund	32, 112
<i>Nya orglar</i>	112, 143, 160	Kyrkomusik i Leipzig	67
<i>Prenumerationsanmälan</i>	192	16:e Bachfesten i Kassel	112, 169
<i>Danmark: Ny preludiesamling</i>	78	<i>England: Handboksfrågan</i>	140
Kyrkomusik i Köpenhamn	98		

Recensioner.

	Sid.		Sid.
<i>S. Appelquist: Vår sång (Adell)</i>	76	<i>G. Jeanson och J. Rabe: Musiken ge-</i>	
<i>G. Aulén: Liturgiska förnyelsesträvanden</i>		nom tiderna (Rosendal)	76
och evangelisk kristendom		<i>Kyrklig sång (Adell)</i>	174
(Peters)	46	<i>Körkompositioner för blandad kör</i>	
<i>E. Berglund: Om predikan (Rosendal)</i>	153	(Adell)	174
<i>A. Branting och A. Lindblom: Medeltida</i>		<i>E. Leufvén: Upplysningstidens predikan</i>	
vävnader och broderier i Sverige		(Rosendal)	108
(Cnatingius)	181	<i>E. Liedgren: Svensk psalm och andlig</i>	
<i>Y. Brillioth: Studier i nutida anglikansk</i>		visa (Peters)	33
förkunnelse (Rosendal) ..	153	<i>G. Lindberg: Johannes Rudbeckius</i>	
<i>S. Dahlquist: Vanlig skrud och prydnad</i>		som predikant (Rosendal)	40
(Peters)	118	<i>Melodier till Svenska Mässan (Peters)</i>	77
<i>K. Englund: Bachstudiet (T. A—d)</i> ..	188	<i>A. Mendelssohn och O. Richter: Choral-</i>	
<i>J. Foss: Organist- og Kantor-Embederne</i>		kantaten till Liedern Paul Ger-	
i København (Adell)	48	hardts (Adell)	176
<i>N. Fransén: Liturgia suecana, II. Årke-</i>		<i>A. Mendelssohn och O. Richter: Chor-</i>	
biskop Laurentius Petri d. ä:s gudstjänst-		gesänge alter protestantischer	
ordning (Peters)	65	Meister (Adell)	175
<i>B. R. Hall: Biskop Johannes Rudbeckius</i>		<i>D. Olson: Körsånger för kyrkoårets</i>	
Predikningar (Rosendal) 40		högtider (Adell)	174
<i>O. Hippel: Studier till predikans historia</i>		<i>R. Otto, G. Mensching, R. Wallau: Li-</i>	
under nyromantiken (Rosendal)		turgische Blätter (Adell)	76
.....	109	<i>B. Ozenstierna: Rösterna av en som ropar</i>	
» — Det kristologiska problemet		i öknen (Rosendal)	153
under nyromantiken (Rosendal)		<i>G. O. Rosenqvist: Kyrkans förkunnelse</i>	
.....	109	och nutidsläget (Rosendal)	153
» — Om den kyrkligt religiösa brytningen		<i>D. Rudin: Något om de rytmiska koralerna</i>	
under 1800-talets andra hälften		(Allard)	187
(Rosendal)	109	<i>R. Will: Le Culte. Etude d'Histoire</i>	
<i>K. Hult: Johannes Rudbeckius (Rosendal)</i>		(Rosendal)	159
.....	40	» — Le Culte mystique (Rosendal)	159

In Memoriam.

	Sid.
Kantor <i>Amandus Svensson, Ö. Eneby</i>	16

Musikbilaga.

	Häfte.		Häfte.
<i>H. Albert: Jag är, o Herre, i din makt</i>	9	<i>K. Peters: Credo (Nicenum), bearbet-</i>	
<i>J. Morén: Motett på Botdagen</i>	3	ning efter 1697 års Koralbok ..	3

Under maj månad
påbegyntes utgivandet av

M. P. C.

Michael Praetorius Creuz-
burgensis'

samlade musikaliska verk.

1:a häftet, Subskriptions-
pris: 6 Riksmark.

Under medverkan av:

Prof. Dr. *Arnold Mendels-
sohn*, Darmstadt, och

Prof. Dr. *Willibald Gurlitt*,
Freiburg,

utgivet av:

Dr. *Friedrich Blume*, Pri-
vatdocent vid universitetet
i Berlin.

Om denna betydande kyrko-
musiker redogöres utförligt i
detta nummer. Arbetet utgives
i månatliga häften till 6 Mark.
Årspris sålunda 72 RM. Ver-
ket kommer, så långt man kan
förutse, att omfatta 70—80 häf-
ten. Ett utförligare prospekt
med närmare upplysningar om
innehåll, disposition och utstyr-
sel samt en provsida av not-
trycket ställes gärna fritt till
förfogande. Förlaget lämnar
gärna ytterligare upplysningar.
Talrika beställningar från Sve-
rige föreligga redan.

GEORG KALLMEYER VERLAG

Wolfenbüttel - Berlin.

Från stiftet.

Strängnäs stift. Ringkarleby kyrka.
Musikafton den 13 maj till förmån för
kyrkans prydan. Medverkande: kyrko-
herde Ivan Jäderlund (föredrag), orga-
nisten Gudmar Jäderlund (dirigering, org-
elmusik och solosång), herr Josef Pet-
tersson (violin) samt kyrkokören. Pro-
gram: 1) orgel: M. Brosig: Fantasi; C. M.
Widor: Final; 2) körsång: I. Widéen: Vi
för korset ödmjukt falla; G. Jäderlund:
Denna är den stora dagen; 3) solosång:
G. Norén: Konungars Konung; G. Nord-
qvist: Bön; 4) föredrag; 5) damkör och
orgel: Oskar Lindberg: Gläns över sjö
och strand; G. Jäderlund: Julsång; 6) vio-
lin och orgel: O. Bull: Säterjäntans sön-
dag; 7) solo, kör, violin och orgel: G. Jä-
derlund: Jordens oro viker; 8) orgel:
Gust. Hägg: Aftonfrid; Otto Olsson: Me-
ditation. — Trefaldighetssönd.: M. Brand-
schaw: Kommen till mig; I. Widéen:
Ära vare Fadren och Sonen; orgel: Gust.
Hägg: Meditation.

Lunds stift. Lunds domkyrka. Dom-
kyrkokören har utfört: 2:a Bönd.: Vida
kring jorden; Kristi Himmelfärdsdag:
Gounod: Allt är fullkomnat; Pingstdagen:
Nodermann: Förskönad står naturen; Tre-
faldighetssönd.: Dig Fader, som oss ska-
pade.

Malmö S:t Petri kyrka. Kören har ut-
fört följande hymner: Fastslagssönd.:
Kyrie Eleison; Morén: Se, vi gå upp.
1:a S. i Fastan (vid ungdomens första
nattvardsgång): A. Boberg: Seger i frestel-
se. 1:a Bönd.: Tinel: Gud, min nöd jag
måste klaga; Saint-Saëns: Gud, var mig
nådig. Midfastosönd. och Marie Bebä-
delsedag (vid konf.): A. Boberg: Seger i
frestelse. Palmsöndag: Mozart: Ave verum
corpus natum; A. Boberg: Seger i frestel-
se. Långfredag: högmässa: Söderman:
Agnus Dei; Tinel: På korset, tyngd
av pina; vesper: Söderman: Agnus Dei.
Påskdagen: Vulpius: Ära ske Gud; Stein:
Kristus är nu uppstånden. Annandag påsk
(vid konf.): A. Boberg: Seger i frestelse.
2:a Bönd.: Var kristen må nu fröjda sig
(efter Spohr); Stein: Det är ju ett fast
och väl anammansvärt ord. Kristi Him-
melfärdsdag: Ingen farit upp (ur Karows
lit. körer); Olsson: Allt fullkomnat.
Pingstdagen: Bach—Wüllner: Nu är det
sommar blid; A. Boberg: O, du helge
Ande god. Trefaldighetssönd.: Rogers,
Trinitatishymn.

Dalby kyrka. Musikgudstjänst firades
den 29 april med predikan av biskopen,

(Forts. å omslagets 3:e sida.)

Allmän Kyrkobön.

Allsmäktige, evige Gud, himmelens och jordens Herre, vi bedja dig, att du värdes genom din Ande styra och regera din heliga kristna kyrka, så att hon må bliva vid ditt ord och dina heliga sakrament, på det att därigenom tron på dig må stärkas och kärleken till nästan må förökas.

Förläna vår konung och all överhet nåd att efter dina bud så vårda sig om landets bästa, att rättfärdighet främjas och all ondska och vrånghet förhindras, på det att vi må leva i frid och endräkt och hava framgång i allt gott verk.

Trösta, o Gud, med din Ande dem som äro tryckta av fattigdom, sjukdom, bedrövelse och andra prövningar. Misskunda dig över alla människor och förläna oss att så fullborda vår levnad, att vi må få del i de rättfärdigas uppståndelse och med änglarna och alla de heliga i evighet få prisa och lova dig.

Genom Jesus Kristus, din son, vår Herre, vilken med dig och den helige Ande lever och regerar i evighet. Amen.

(Efter 1571 års Kyrkoordning).

En annan Allmän Kyrkobön.

Prästen (eller kantorn) sjunger:

Prästen: Herre, hör vår bön.

Församlingen svarar:

Och låt vårt rop komma inför dig.

Om våra själars frälsning, om din kyrkas välgång och utbredande över jorden, om skydd åt denna helgedom och åt dem som här inträda, om återförande av de villfarande, om lärare och själasörjare efter ditt sinne, om välsignelse av ditt ord och dina heliga sakrament anropa vi dig, o Gud.

Prästen: Herre, hör vår bön.

Församlingen: Och låt vårt rop komma inför dig.

Om frid i våra hem, om de trognas endräkt, om fred åt folken, om rätt och rättfärdighet på jorden, om lycka åt konungen och hans hus, om välsignelse över kyrkomötet och riksdagen och över all överhet, om landets väl, om alla timliga håvor, som vi behöva, om hjälp under dagen och beskärm om natten anropa vi dig, o Gud.

Prästen: Herre, hör vår bön.

Församlingen: Och låt vårt rop komma inför dig.

Om bistånd åt fattiga och betryckta, om hjälp åt dem som äro i frestelse och fara, om vederkvickelse åt de sjuka, om tröst åt dem som sörja och klaga, om förening med dem som gått hem i tron, om en stilla död och evig salighet anropa vi dig, o Gud.

Prästen: Herre, hör vår bön.

Församlingen: Och låt vårt rop komma inför dig.

Prästen: Helige Herre Gud.

Församlingen: Helige, starke Gud.

Prästen: Helige, barmhärtige Frälsare.

Församlingen: Förbarma dig över oss.

Allsmäktige, evige Gud. Hör den bön, som vi till dig frambära, och giv oss nådeligen, att din församling i en rätt tro alltid må tjäna och tillbedja dig. Genom Jesus Kristus, din Son, vår Herre.

Församlingen: Amen.

(Efter 1926 års Handboksförslag).

De-temporeprincipen i högmässan.

De-temporeprincipen, som visserligen aldrig varit förgäten inom den svenska liturgien, har under de senaste decennierna alltmera blivit en av de bestämmande huvudsynpunkterna vid det liturgiska reformarbetet. Även den sista Handboks-kommittén har uppenbarligen strävat efter att med användande av de-temporeprincipen ge vårt högmässoritual en rikare utgestaltning.

Det torde därför kunna vara tjänligt att uppställa den frågan, huru långt det för närvarande är möjligt och lämpligt att utöver bestämmelserna i nuvarande handbok förverkliga denna princip. Det efterföljande vill vara ett inlägg till belysande av denna fråga.

Allmänna synpunkter om alternativ.

Då olika alternativ vid skilda liturgiska moment påyrkas, må med hänsyn till vad i diskussionen om handboksreformen förekommit, här

kraftigt betonas, att det ej sker i avsikt att genom alternativen lämna utrymme åt allehanda dogmatiska skiljaktigheter i läran eller åt andra subjektivistiska önskemål. Allt sådant äventyrar gudstjänstens monumentalitet och enhetlighet. Målet för det liturgiska reformarbetet får ej bliva att genom maktmedel i gudstjänstformulären in-smuggla dagens modernaste teologiska uppfattningar.

Motiveringen för kravet på alternativ är tvåfaldig. I första rummet gäller det att åt gudstjänstlivet förläna mera av den utomordentliga rikedom på uppbyggelsevärden, som kyrkoåret äger. I andra hand kommer det legitima behovet av omväxling särskilt vid några för nötning mera utsatta moment. Detta behov synes framför allt göra sig gällande inom församlingar, där en starkare kyrksamhet begynner växa fram. Även för prästens vidkom-

mande torde icke minst de mångstädes förekommande duplikationerna göra behovet av alternativ påtagligt, så att han, då han söndagligen tvenne gånger har att upprepa samma ritual, icke under alltför lång följd av sön- och helgdagar måste i allt vara bunden vid samma ord.

Av hänsyn såväl till kyrkoårets utprägling som till församlingens berättigade krav är det emellertid uppenbart, att alternativ ej böra lämnas utan att samtidigt noggrant bestämmelser meddelas om huru de skola fördelas på de särskilda dagarna. För prästerligt godtycke vare sig att underlåta brukandet av alternativ eller att variera på ett självsvåldigt sätt får fritt spelrum ej ges.

Skall vidare kyrkomenigheten kunna fostras till deltagande i gudstjänsten, måste den vid dess början kunna veta, vad som i liturgien skall förehas. Näppeligen finnes något för andakten så störande som obehöriga överraskningar i ritualen.

Vi övergå så till en detaljgranskning av högmäsoordningen, under särskilt beaktande av vad som i sista handboksförslaget framkommit.

Introituspsalmen.

Genom anvisningen i 1894 års handbok rörande valet av introituspsalm för vissa av kyrkoårets dagar har man slagit in på en väg, på vilken man i sista handboksförslaget gått vidare. Dessa anvisningar torde kunna få betraktas såsom början till en normativ introituscykel. De-temporeprincipen är här alltså fastslagen. Under sådana förhållanden förefinnes all anledning att söka taga steget fullt ut och att målmedvetet upptaga arbetet på åstadkommandet av en hela kyrkoåret omfattande serie. Det torde ej behöva påpekas, att denna fråga

har en synnerligen betydelsefull kyrkomusikalisk sida, då en fast serie introituspsalmer gäve organismen tillfälle till en sorgfälligare förberedelse för det viktiga introituspreludiet och lämnade möjlighet till skapandet av en orgellitteratur till hans hjälp, däri hänsyn kunde tagas dels till koralen, dels till söndagens kyrkoårsbestämda karaktär. Därtill må påpekas, att en dylik agendarisk föreskrift gäve kyrkligt intresserade möjlighet att på förhand förbereda söndagens högmäsogudstjänst. Detta gäller i synnerhet skolans lärare och ungdomsarbetsledare. Vad här har sagts, gäller givetvis i princip även för gradualpsalmen, varför det ej därstädes upprepas.

Såsom ett inlägg i diskussionen om den fasta introitus- och gradualpsalmen må den förteckning, som tidigare lämnats i denna Tidsskrift, få betraktas. (Årg. 1—2. Dec. 1926—Maj 1927).

Förverkligas detta önskemål, böra givetvis anvisningarna om sön- och helgdagens introitus- och gradualpsalm överföras till evangelieboken.

Introitusantifonierna.

Även på denna punkt har de-temporeprincipen fastslagits redan genom de 1917 fastställda antifonierna, vilkas antal ytterligare ökats i sista handboksförslaget. Framtidsmålet är alltså även här en hela kyrkoåret omfattande serie.

Håller man detta mål klart i sikte, måste emellertid på sakens nuvarande läge den frågan upptagas till debatt, om man verkligen på den inslagna vägen kan förväntas nå ett lyckligt och framtidsdugligt resultat. Hittills har man väsentligen efter tyskt föredöme sökt nyskapa en ordning på denna punkt under ratande av den gam-

malkyrkliga, under sekler framvuxna och prövade traditionen. Förvisso borde noga undersökas, om icke här en anknytning kunde ske till denna gammalkyrkliga, i Sverige ännu in på 1600-talet delvis bevarade tradition. Endast på sådant sätt torde frågan kunna förväntas vinna en tillfredsställande lösning. I förbigående må frågans musikaliska betydelse påpekas, då undersökningen av det gamla introitusmomentet måste komma att omfatta såväl text som musik.

Syndabekännelsen.

För att här lämplig växling må kunna erbjudas, torde de tre nuvarande formulären fördelas sålunda, att ett anvisas för högtidsdagarna, ett för de senare adventsöndagarna och fastan samt domsöndagen och det tredje för de övriga söndagarna. Av de nuvarande formulären synes »Barmhärtige Gud» lämpligast för högtidsdagarna, »Gud var mig nådig» under advent o. s. v., samt »Jag fattig, syndig människa» för söndagar i allmänhet.

Laudamus.

Den i handboksfrågan förda diskussionen synes giva vid handen, att f. n. inga andra alternativ äro möjliga att införa än de båda nuvarande, nämligen *Laudamus* och sv. ps. 24: 1. Beträffande »Vi prisadig» måste det betecknas som en Handboksförslagets förtjänst, att dess användning utsträckts.

För kyrkoårets övriga dagar torde en viss omväxling kunna erhållas genom att för psalm 24: 1 anvisa olika melodier. Det kan i detta sammanhang erinras om att detta moment, ett av de mest nötta, är det enda, som av 1897 års mässmusik icke försetts med musikaliska alternativ. En lämplig omväxling skulle kunna erhållas ge-

nom att på högtidsdagar, då *Laudamus* ej brukas, sjunga »Allena Gud» på mel. 46: »Var man må nu väl fröjda sig», på de tre senare adventsöndagarna, under fastan och på domsöndagen efter melodien 140: »Av himlens här den högstes makt», och å övriga dagar efter den nuvarande melodien.

Hymnen.

Hymnen erbjuder för de-temporeprincipens utprägling hittills föga utnyttjade möjligheter. Hymnvalet sker ofta godtyckligt. Genom ett normerande hymnarium, upptagande hymner, lämpade för samtliga kyrkoårets sön- och helgdagar, skulle härvidlag mycket kunna vinnas.

Slutönskan efter predikan.

Även här är de-temporeprincipen redan godtagen. En ytterligare utökning av alternativet torde dock kunna låta kyrkoåret ännu mera komma till sin rätt.

Allmänna kyrkobönen.

I fråga om detta liturgiska moment torde behovet av alternativ kunna få anses vara särskilt starkt betygat. Handboksförslaget får däremot anses hava gått till överdrift, då det erbjuder ej mindre än åtta alternativ och samtidigt försummar att lämna föreskrifter om deras fördelning på kyrkoårets olika tider. Detta skulle kunna komma att leda till fullständig villervalla för församlingen.

Man torde kunna utgå ifrån, att det högsta antal alternativ, som församlingen kan komma att tillägna sig, är fyra. Därmed torde ock de berättigade kraven på omväxling bliva tillgodosedda. Dessa fyra böner böra i så fall fördelas någorlunda jämnt över kyrkoåret. Vad de-temporekaraktären på bönerna be-

träffar, torde det vara möjligt att genomföra den endast i den mån, som de särskilda högtidsbönerna och evangeliekollekterna kunna fogas till den allmänna kyrkobönen. Med utgångspunkt från dessa allmänna förutsättningar må följande förslag framläggas:

Alternativ 1: För de stora högtidsdagarna, vilka i den nuvarande handboken äga högtidsbön (nämligen: 1 i adv., juldagen, nyårsdagen, trettondedagen, påskdagen, himmelfärdsdagen, pingstdagen, hel. Trefaldighetsdag, 2:a, 3:e, 4:e böndagen, kyrkmässa, tillsammans 12 gudstjänstdagar) anvisas högtidsbön jämte den korta allmänna kyrkobön, som meddelas å sid. 81. För kyrkmässa kan någon av bönerna i Kap. 11 i omarbetat skick brukas som högtidsbön.

Alternativ 2: För de mindre högtidsdagarna (2-dag jul, påsk och pingst, de 6 söndagarna efter påsk, Kristi förklaringsdag, de 5 s. k. mindre helgdagarna = 15) föreslås evangeliekollekten, följd av det längre formulär till allmän kyrkobön, som meddelas å sid. 81. Då det bereder svårigheter att få församlingen att samfällt instämma i ett responsum på en av prästen läst bön föreslås, att emellan varje böneavdelning införes en tvåledad versikel, vars första del sjunges av prästen eller ev. kantor och vars senare del sjunges av församlingen. Såsom lämplig sådan versikel må framhållas psalm 102: 2.

V): Herre, hör vår bön.

R): Och låt vårt rop komma inför dig.

Alternativ 3: För de tre senare adventsöndagarna, fastan och domsöndagen (= 12) föreslås litanian.

Alternativ 4: För övriga söndagar (cirka 25) anvisas nuvarande handbokens allmänna kyrkobön, lämpligen retuscherad.

Offertoriepsalmen.

Under hänvisning till vad som under introituspsalmen yttrats, må erinras om att genom en liknande fast offertoriepsalmcykel anknytning till kyrkoåret vid en av mässans viktigaste punkter kunde erhållas. Före godtagandet av en sådan bestämelse, som den av handboksförslaget angivna om utförandet av en hymn på denna plats, bör en serie koraloffertorier utarbetas, vilka i första hand böra förekomma. Skola andra hymner här få utföras, bör valet av dem genom noggranna föreskrifter bindas, då subjektivt godtycke här kunde äventyra stora värden.

Prefationerna.

Beträffande dessa hänvisas till en tidigare uppsats i denna Tidsskrift 1927 sid. 86 ff.

Tacksägelsekollekten.

Det måste djupt beklagas, att den nära anknytning till kyrkoåret, som här är möjlig och varigenom detta moment skulle ge ett mångsidigt uttryck åt nattvardens rikedom, alldeles försumrats, då de tre alternativ, som f. n. finnas, samtliga hålla sig på allmänningen. I anslutning till den gammalkyrkliga traditionen borde här utarbetas en serie kyrkoårsbestämda tacksägelsekollekt.

A. Adell. K. Peters.



Michael Prætorius Creutzburgensis.

Ett nytt stort samlingsverk.

Anmälan.

Den evangeliska kyrkomusiken är icke en produkt av tillfälligheterna. Den är med en inre nödvändighet framvuxen ur kyrkans egen tankevärld och avspeglar de religiösa förvandlingar, som hon tid efter annan genomgår. Det är av stort intresse att iakttaga, huru den andliga utvecklingen inom den evangeliska kyrkan inverkar på de musikaliska strävandena, huru enskilda personer, ja konstnärssläkter, gripna av den rådande tidsandan, frambragt musikaliska alster, vilka nog samt vittna om sanningen av den

kyrkliga tonkonstens och den andliga kulturens innerliga samhörighet.

Här kan nu ej bliva tal om att i detalj påvisa denna samhörighet. Blott så mycket må sägas, att, om vi taga sikte på reformationsårhundradet, uppstår en slående parallell mellan andelivet inom kyrkan och tonkonstens utveckling inom henne just vid den tid, då den kyrkliga läroutvecklingen hunnit till en relativ avslutning genom konkordiebokens tillkomst. Omkring år 1580 alltså märker man

även på musikens område, att en ny utveckling börjar. Den tid, som ligger före denna skiljegräns, präglas av Luthers kraftiga bemödanden att dels göra figuralmusiken gällande i kyrkans gudstjänst i synnerhet på större orter, där skolkörerna och de frivilliga sångarförbunden av städernas borgare m. fl., de s. k. kantorierna, hade att framföra de nya koralmelodierna i konstfullt sammansatta polyfona tonsättningar, dels giva utbredning åt den enstämmiga psalmsången. Det förstnämnda slaget avsåg att konstnärligt utsmycka gudstjänsten och sålunda betona dess karaktär av dyrkan och tillbedjan. Det andra slaget hade ett mera pedagogiskt syfte, nämligen att undervisa och uppbygga församlingen i den rena läran. Utvecklingen denna tid förlöpte så, att konstsången företrädesvis omhuldades, under det att den enstämmiga sången, som i förstone berett reformationen så stor framgång, hade svårt att finna sig till rätta i synnerhet inom liturgien. Kören dominerade vid gudstjänsten, och församlingen, som enligt Luthers princip skulle aktivt deltaga genom sin samfälliga sång, blev mera en kyrkomusikaliskt intresserad publik, som fattade sin uppgift vara att huvudsakligen höra på, då kören sjöng.

När de teologiska stridigheterna omkring år 1580 nått en relativ avslutning, börjar den evangeliska kyrkomusiken liksom en ny självbesinning på sin egentliga uppgift. Väl hade åtskilliga melodiböcker förut sett dagen, men från detta år begynner en ymnigare produktion av just sådana melodiböcker, som avfattats i akt och mening att med körens hjälp bättre stödja församlingens sång¹. Samtidigt härmed

göra sig också djupgående förändringar märkbara i figuralmusikens stil, så att man känner, att även på detta område ett nytt tidsavsnitt är i vardande.

Först omkring 1620 sätter med all kraft en ny epok in, som med utnyttjande av talrika utomkyrkliga stilmedel förlänar åt kyrkomusiken en alldeles ny prägel. Denna period är karakteriserad genom namnen *Schütz*, *Scheidt* och *Schein*. Om man fasthåller den allmänna musikhistoriens stilbeteckning, så skulle man kunna kalla den förstnämnda perioden, som karakteriseras genom namnen *Senfl*, *Waltner*, *Rhau*, *Resinarius*, *Dietrich* o. s. v., för renässansepoken och benämna den tredje såsom den tidigare barockepoken, under det att man kunde beteckna den andra såsom en övergångsepok. Ser man saken ur den mera trängre kyrkomusikaliska synpunkten, karakteriseras den första perioden såsom den »reformatoriska» i egentlig mening så till vida, som därunder Luthers tankar förverkligades och utbreddes på grundvalen av de då förhandenvarande kompositionsformerna, den tredje perioden såsom en i vissa hänseenden mot Luthers avsikter avvikande stämning av individuellt kynne, varvid man lämnar koralen å sido och söker att utifrån det individuella begripa gudsordet och giva det en av den enskildes personlighet betingad musikalisk uttydning. Vid detta betraktelsesätt framträder den andra perioden mera bjärt än såsom en blott och bart övergångsperiod. Den griper tillbaka på den evangeliska kyrkomusikens ursprungliga avsikter och skulle därför kunna betecknas såsom den »nyreformatoriska». Såsom redan antytts, framträder där-

¹ Att ledsaga den unisona sången med orgel fram på 1600-talet.

orgel förekom först som bekant ett stycke

vid bemödandet att utbreda och fördjupa koralmelodierna synnerligen starkt. Man odlar koralmelodien i alla dess former alltifrån den enkla, fyrstämmiga, ackordiskt satta korallen med melodien i överstämman och till den mångstämmiga polyfona koralmotetten, ja ända till en »koralkantat», om man så vill, vari många eller alla stroforna i psalmen bliva »genomkomponerade» i växlande tonsatser. Därjämte bliva i full trohet mot Luthers avsikter de gamla kompositionsformerna på nytt bearbetade. Man börjar komponera musik även till delar av mässan för gudstjänstligt bruk, och motetter tillkomma i allt större mängd över bibelspråk med både tysk och latinsk text. Den musikaliska stilen ger vid handen, att inflytanden kunna spåras från utomkyrkligt håll utan att dock ännu få någon avgörande betydelse, vilket först skedde omkring år 1620.

Ovan har antytts, vilken samhörighet som rådde mellan andelivet i kyrkan och tonkonstens utveckling, och huru enskilda personer, ja konstnärssläkter, gripna av den rådande tidsandan på det religiösa området, fullbordade motsvarande förvandlingar på det musikaliska området. Detta träffar i all synnerhet in på den konstnärssläkt, som *Michael Prætorius* tillhörde, en man, vilken såsom ingen annan denna tid uppbar den evangeliska kyrkomusiken, ja gällde såsom en auktoritet av första rang även på musikens övriga områden, och som i allra senaste tid tilldragit sig fackmännens synnerliga intresse. Hans fader, *Michael Schultheiss* (bet. byfogde, borgmästare, sedermera latiniserat *Prætorius*) var lärare vid gymnasiet i Torgau och samtida där med *Joh. Walther*, därjämte personlig lärjunge till *Luther* och *Melanchton* i *Wittenberg*. Hans

liv inföll mitt under lärostriderna. Själv var han en ivrig anhängare och försvarare av lutherdomen gent emot den toleranta uppfattning, som utgick från *Melanchton*. Han fick också sota för sin ståndaktighet och bekännelsetrohet. Avsatt från sin lärarebefattning i Torgau, erhöll han först efter åtskilliga år ett pastorat i *Creutzburg* ej långt från *Eisenach*, blev snart fördriven därifrån, senare dock återinsatt i ämbetet, vilket han ånyo blev förlustig, när han ej i ringaste mån avvek från sin strängt lutherska åskådning. Sin ålderdom tillbragte han utan anställning i Torgau. Han framstår som en kraftnatur, en riktig själsfrände till *Luther* själv.

Under hans lyckligaste tid i *Creutzburg* föddes år 1571 sonen *Michael*, som skulle bliva en av den evangeliska kyrkans största tonkonstnärer. Vi veta ej mycket om hans liv. Han växte upp i Torgau, och hans ungdom synes hava varit fylld av svår själskamp. Tillhörande en familj, som var invecklad i kyrkans lärostrider, hyste han stort intresse för teologien, och han har senare beklagat, att han ej blev präst. Men mer än han skulle ha kunnat med ordets vapen, blev han med musikens makt en den evangeliska lärans sannskyldige tjänare. Redan i *Frankfurt an der Oder*, vid vars universitet han studerade, blev han organist. År 1589, alltså vid 18 års ålder, blev han medlem av hovkapellet i *Braunschweig-Wolfenbüttel*. Hovet uppehöll sig denna tid i *Gröningen* och levde på stor fot, ett levnadssätt, som ej avtog i fråga om slösande prakt, när det sedermera förflyttades till *Wolfenbüttel*. Till den furstliga hovhållningen hörde alltid, att fursten höll sig med ett förnämligt kapell, och landsherrarna sökte därvid överträffa varandra. Hovet vid

Wolfenbüttel var ett av de mest framstående, och hertig Henrik Julius gjorde allt för att få behålla sin tids berömdaste musiker.

Här kunde Michael Prætorius Creutzburgensis, såsom han alltid skrev sitt namn till erinran om sin födelseort, utveckla en rik verksamhet, om också mången gång hovlivets mera snäva förhållanden nog kändes honom såsom ett hämmande band. Dock fick han ibland göra resor. En sådan företogs år 1611 till Regensburg, och, när han bevisade bröllophögtidligheterna vid hovet i Dresden 1619, blev denna vistelse vid ett främmande furstehov av särskilt stor betydelse för honom, enär han då kom i beröring med Schütz. Hedrad med ärebetygelser av allehanda slag och alltmera erkänd som den tyska musikens främste, förblev han dock alltjämt hovet vid Wolfenbüttel trogen. Han avled därstädes den 15 febr. 1621.

Michael Prætorius' verksamhet infaller under den andra kyrkomusikaliska perioden, som ovan betecknats såsom den »nyreformatoriska», och han sätter på densamma dess säregna prägel. Oerhörd är hans produktion. Tryckningen av hans verk begynner först år 1605, då han alltså var 34 år. Från denna tid ända till hans död vid 50 års ålder följer det ena verket omedelbart efter det andra. Man kan indela dem i tre grupper.

Den första utgöres av »*Musæ Sionæ*», som utkom under åren 1605—1611 i nio delar. Detta arbete är det jättelikaste koralverk, som den evangeliska kyrkan någonsin frambragt. Det innehåller tonsättningar till koralmelodier åtskilligt över 1,000-talet, för varje besättning, som för oss kan synas upptänklig, med och utan instrumental ledsagning, för 2—24 stäm-

mor, från enklast ackordiska ända till de mest komplicerade polyfona satser, från de kortaste, uteslutande av melodilängden bestämda ända till satser av omfångsrikaste uttänjning, då koralen bearbetas alla versarna igenom. Rikedomen är omöjlig att beskriva. Prætorius uppnår i dessa polyfona satser en alldeles underbar klangverkan, när stämmorna flätas samman. Han framträder här säkerligen som en av de största klangkonstnärer i den tyska musikhistorien.

Den andra gruppen, som utkom under åren 1611—1614, omfattar samtliga icke-lyriska partier i den evangeliska liturgien: mässor, magnificatsatser, tyska och latinska motetter, litanior, därjämte också lyriska satser. Även dessa kompositioner äro utförda i de mest olikartade besättningar. Delvis äro de hållna i flerkörig stil, ofta med instrumental ledsagning; delvis gå de tillbaka på den fyrstämmiga vokalsatsen. Därvid äro de ej så komplicerade, som man skulle kunna tro, trots sin stora verkningsfullhet. De förbinda det rikaste liv och det största musikaliska djup med efter förhållandena ganska enkla medel. Stycken i svårighetsgrad jämförliga med de Schütziska psalmerna av år 1619 eller symfonie sacræ av år 1651 förekomma sällan.

I den tredje och sista gruppen (1619—21) äro koralbearbetningarna åter förhärskande, men här finnas åter sättningar av största bredd med den mest glänsande besättning (*Polyhymnia Caduceatrix* 1619) samt andra, beräknade på enklare förhållanden, avsedda för skolundervisningen och bestämda för körövningar (*Puericinium* 1621). Här möter oss för första gången generalbasen.

Utom dessa tre grupper förekomma tillfällighetsstycken m. m., samt

en utomordentligt behagfull, omfångsrik samling dansstycken, mästarens enda världsliga arbete *Terpsichore* av år 1621, som innehåller 4- till 5-stämmiga instrumentalsatser, vidare förenklade orgelsatser m. m.

För musikhistorikern är hittills blott mästarens teoretiska verk *Syntagma musicum* bekant, som omfattande behandlar allt, som hör till tidens musikteori, och vad man bör iakttaga ifråga om utförandet. Prætorius har därför länge ansetts såsom framför allt musikteoretiker. Detta dock med orätt, ty hans huvudsakliga betydelse ligger på det musikpraktiska området, och det var blott en yttring av hans mångsidighet, av hans åt alla håll riktade skaparelust, när han också teoretiskt dokumenterade, vad som kunde läras ur musiken på hans tid. »Syntagma» blev det teoretiska huvudverket för åtminstone ett helt århundrade framåt. Dock blir det nästan ställt i skuggan av de ingående lärdomar, som kunna hämtas ur de omfångsrika företal, som Prætorius förutskickar vart av sina verk, och som giva de regler och anvisningar, som äro behöfliga att känna för återuppförandet av hans verk i våra dagar. Här har mästaren visat sig som en praktisk musikpedagog som få. Han ger oss här i hand nyckeln till förståendet av hans egen och hela samtidens konst.

När vi i dag blicka tillbaka på den evangeliska kyrkomusikens historia, så träder särskilt ett namn avgjort i förgrunden, namnet J. S. Bach. Jämte honom framstår i nyare tid allt tydligare och mäktigare gestalten av kyrkomusikens storman på 1600-talet Heinrich Schütz. Gå vi ännu ett steg längre tillbaka,

så träder Michael Prætorius fram som den tredje stormannen, såsom en musikpersonlighet av högsta rang, och det är visst icke för mycket sagt, om man i samma andetag skulle nämna honom vid sidan av de båda andra mästarna. Bachs verk gjordes tillgängliga genom det gamla Bachsällskapets oförtrutna 50-åriga forskarmöda. Ph. Spitta tillkommer förtjänsten av att ha utgivit Schütz' samlade verk. Om Michael Prætorius' skapelser känna vi hittills föga, och dock skulle dessa i de samtida evangeliska kyrkokörernas liv kunna få en stor betydelse, fastän man kanske ännu menar, att de ej kunna nå upp varken till Bach eller Schütz, enär på Prætorii tid ej samma tekniska förutsättningar och ej heller de stegrade anspråk på formgivning och skolsång förefunnos, som fallet var under de andra nämnda mästarnes tid. Många av Prætorii sättningar skulle säkert kunna finna ingång även i rätt anspråkslösa kyrkokörer ute på landsbygden och å andra sidan tillfredsställa rätt så stora anspråk i fråga om mera komplicerade krav vid anordnandet av större festliga tillställningar.

För närvarande förberedes på Georg Kallmeyers förlag i Wolfenbüttel ett stort samlingsverk av Prætorius hela musikaliska produktion under redaktion av de förnämsta Prætoriuskännare, som Tyskland f. n. äger, jämte medverkan av en hel stab yngre musikvetenskapsmän¹. Som detta verk kostar flera hundra kronor, kunna endast få enskilda ha råd att anskaffa det, men skulle det ej vara möjligt, att K. Musikaliska Akademiens bibliotek samt våra universitetsbibliotek försäkrade sig om detsamma, ja möjligen en och annan krets av

¹ Se vidare annons å omslagets andra sida.

K. S. V. och de kyrkosångsförbund, som kunna ha god råd? Det vore skada, om detta förnämliga samlingsverk ej uppmärksammades även i vårt land, där de kyrkomusikaliska intressena på senare år så väsentligen stegrats. Vi hänvisa till n:r 1 år 1928 av tidskriften Evangelischer Kirchengesangverein für

Deutschland, där ett utförligt perspekt återgives, samt till en anmälan i n:r 2 av samma tidskrift, författad av d:r Friedrich Blume, privatdocent vid Berlins universitet; ovanstående utgör ett sammandrag ur denna anmälan, avsett för våra svenska förhållanden.

F. M. Allard.

Orgelns användning vid gudstjänsten.

Då jag på särskild uppmaning kommer att skriva något om orgelns registrering vid gudstjänsten, vill jag först påpeka, att jag valt ovanstående rubrik, för att modulationerna från ämnet inte skulle bli alltför talrika, samt att uppsatsen närmast avser orglar, innehållande 10 till 20 stämmor. Jag kommer alltså att närmare ingå på orgelns användning vid koralspel, mässmusik samt preludier och interludier vid nattvardsgång.

I. Koralspelet.

Först vill jag nämna några ord om psalmsång utan orgelledsagning. Även för sådan sång borde det finnas utrymme i vår kyrka. Vissa koralers ålderdomliga stämning skulle härigenom mera komma till sin rätt, t. ex. 62 och 424. Dessa kunde då med fördel sjungas något raskare, än då orgel användes. På detta sätt borde Credopsalmen, n:r 17, utföras. Sjung denna utan orgel, i raskt tempo samt låt texten bestämma rytmen, och det skall visa sig, att melodien är både användbar och vacker!

Vid vissa enklare gudstjänster skulle sådan psalmsång skänka en mera innerlig stämning, t. ex. vid skriftermålet. Till detta ringes det

ej med kyrkans alla klockor utan endast med en liten böneklocka, och prästen kläder sig icke i mässhake. I harmoni med denna enkelhet skulle det vara, om sången utfördes utan orgel, i vilket fall kantorn lämpligen toge plats, ej på läktaren långt från den sjungande församlingen utan i dennas närhet. Då högmässa med nattvardsgång sedan följer, finns det ju härunder mer än tillräckligt tillfälle att använda orgeln.

Vid registrering till koralspel har man att taga hänsyn till församlingssångens beskaffenhet, melodins karaktär, psalmtexten och dagens ställning i kyrkoåret. Man märker snart, att det är svårt att giva kejsaren det kejsaren tillhör, då text och melodi peka åt vart sitt håll och kanske inte alls ha med kyrkoåret att göra. Givetvis måste man ofta kompromissa mellan olika hänsyn.

Församlingens sång kan ofta ge organisten anledning till att lämna alla teorier om koralernas och mässans registrering efter kyrkoår, text och melodi. Till en lovpsalm önskas en mäktig och majestätisk orgelklang, men denna visar sig dränka den svaga sången och får därför övergivas. Motsatsen kan också inträffa. Man vill spela en passions-

psalm med stilla, dämpad klang, men församlingen sjunger med fullt verk, och, för att denna ej skall komma ifrån den rätta tonen, nödgas man öka orgelns styrka mer än som annars vore lämpligt under passionstid.

Så ha vi koralernas karaktär. Vanliga »Hæffnerkoraler» med deras enkla, något tunga Karl-Johansstil böra erhålla en djup och fyllig registrering. Borduna 16' och 8', Principal 8' (vid mensur!), 8' och 4 fots flöjtstämmor samt Oktava 4' (vid mensur, fyllig men ej för stark ton) är idealet. Klangen förstöres icke av att 8-fotsstämmorna Fugara, Salicional och Dolce äro dragna, däremot kan den skadas av moderna, starkt strykande Gambor och Violiner, varför dessa böra sparas. En sådan koralklang blir man lätt så fäst vid, att man ej vill veta av någon omväxling. Vi få emellertid undersöka våra orglars resurser för att med tanke på skiftningar i text och musik kunna få fram även andra klanger. I mindre orglar torde det vara särdeles lämpligt, att alla stämmorna befinna sig i crescendo-kåp. Även bör påpekas fördelen av att två-manualiga orglar ha ett 4-fots-koppel mellan manualerna. Särskilt till koralerna är det av utomordentlig betydelse att vid spelning på 1:a manualen kunna få Salicional och Rörflöjt 8' inkopplade som 4-fotsstämmor samt Flöjt 4' som 2-fots-flöjt o. s. v. På så sätt kan man få ganska många olika färger. 4-fots koppel inom 1:a manualen bör däremot aldrig användas vid koralspel.

Till en passions- eller begravningspsalm vill man s. a. s. hänga ett sorgflor över orgeltonen. Då inskjutes Okt. 4', och de övriga stämmorna dämpas genom att stänga svällaren. Finns det i 2:a man.

Gedakt 16' samt någon lämplig huvudstämma, Principal, Vox Retusa eller Basetthorn 8', kan en svagare vemodig koralklang lätt erhållas, även om 1:a manualens stämmor icke äro svällbara. De täckta stämmornas betydelse för åstadkommande av en sådan »violett» orgelton torde vara känd.

Nattvardpsalmerna spelas ännu svagare, fast man, med undantag av passionstiden, här icke bör eftersträva några sorgetoner utan tvärtom. I mindre landskyrkor torde det vara tillräckligt med Salic. 8', Rörflöjt 8' och Flåte Oktaviante 4'. Finnes någon svag 8 fots principalstämma, kan denna också användas. 16 fots ton i manualen bör ej förekomma, och pedalspelet ej vara obligatoriskt.

Vid andra tillfällen kan text eller musik föranleda, att man önskar en visserligen fyllig och bärig men dock svag och ljus klang. Man kan då spara lite på de täckta stämmorna och använda något ljusare 4-fots-stämmor, t. ex. Gemshorn eller Salicet. (Ersättning för den sistnämnda kan erhållas genom det nyss rekommenderade 4-fots-kopplet). Festligare klanger kan man få, om till den förstnämnda registreringen lägges Euphon eller Oboe, några 8' och 4-fots stråkar (dock ej gärna Gamba 4' eller Violin 4') samt 2-fots-flöjt. Mera undantagsvis kan man använda fullt verk.

Detta gällde Hæffnerkoralererna. Vissa »rytmiska koraler», t. ex. 1, 53, registreras på samma sätt. En del andra mera folkviseartade, t. ex. 298, 438 och 487, fordra en svagare, mindre massiv och tung, mera luftig registrering. 16-fots-ton i manualen kan gärna undvaras. Till denna grupp skulle man också kunna räkna julmelodierna 60, 61 och 68. Här skulle man även

önska, att harmoniseringen hade varit enklare och mera anpassad efter melodiernas karaktär.

Detta gäller i ännu högre grad om de ålderdomliga koraler, som vi skulle kunna kalla gregorianska melodier, t. ex. 58 a, 132, 303 och 648. Om dessa skola ackompanjeras, bör det vara diskret, med svaga 8' och 4-fots-flöjter samt möjligen någon svag 8-fots-principal.

Sedan 1921 ha vi, som bekant, i de andliga sångerna fått ytterligare en »koral»-typ att räkna med, men beträffande denna skall jag be att få göra som Luther, då han kom till ett bibelord, som han ej förstod: lyfta på hatten och gå vidare. Då man under spelandet av en psalm nyanserar efter texten, bör man komma ihåg, att för starka kontraster mera störa än gagna, varför sparsamhet och försiktighet vid omväxlingen anbefalles.

Då vi nu undersökt våra möjligheter och sett till, att vi äro rustade med några »liturgiska färger», kunna vi göra en liten rundvandring genom kyrkoåret.

Advent är ju en faste- och beredelse-tid för julen. 1 sönd. i Advent har dock kommit att få en festlig prägel, till vilken 53 och Voglers »Hosianna» bidragit. Denna glädjestämning får naturligtvis komma till uttryck även i registreringen. Men på de tre följande adventssöndagarna bör man nog vid orgeln såväl som vid altaret använda den violetta färgen, alltså undvika tutti och annan färgprakt och registrera något asketiskt utan att därför låta musiken få en omotiverat dyster prägel.

Till det traditionella julfirandet hör bl. a. att dra ut alla stämmorna, då 55 skall spelas. Och detta verkar mäktigt och anslående tillsammans med den då fulltoniga sången.

Då 1:a versen förklingat, kan man emellertid skjuta in några stämmor, och fastän julen är den stora glädjens fest, spara lite på trumpeterna och basunerna. »I stilla glans Han träder fram». Det är icke de starka, bländande elektriska lamporna utan de små levande ljuslågorna, som ge oss den där underbara julstämningen. Det är icke stora, pompösa körsaker, vi sjunga vid julen, utan endast sådana små älskliga ting som »Det är en ros utsprungen» och »O sanctissima». Något av denna »stillas glans» bör även vila över orgelspelet, vilket dock ej skall hindra oss att vid psalmverser sådana som 56: 8 eller 69: 3 använda orgelns alla stämmor. På Annandag jul möter oss en helt annan stämning. Då dämpas orgelmusiken och erhåller ett mörkare inslag. Trettondedagen ger oss åter den äkta julstämningen. Det vore skada, om prästerna i sitt nit för missionen i all välmening förstörde denna känsla av högtid på Trettondedagen genom att välja triviala nya missionspsalmer. Predika gärna om missionen och försök att stimulera intresset och offerviljan för densamma, men låt oss få sjunga de gamla psalmerna om stjärnan i Österland; skola missionspsalmer användas, så försök om inte de gamla (54 och 56) duga, dessa som passa så bra till julstämningen! Något av denna milda högtid vilar även över Kyn-delsmässodagen och Marie Bebedelsedag.

På söndagarna mellan Trettondedagen och Fastlagssöndag kan man spara lite på orgelns rikedomar.

Under passionstiden blir det åter den violetta färgen. Då följa vi den gamla seden att endast använda labialstämmorna, och även bland dessa välja vi med urskillning för

att få fram stämningen över denna tid av kyrkoåret.

Påskan är glädjens och jublets tid, och denna feststämning bör dröja kvar även över de följande sön- och helgdagarna före Pingst. Då kan rörverket och korstämmorna låta höra av sig, inte minst på den under denna tid inträffande 2:a Böndagen.

Pingsten är hänryckningens tid, men Pingstdagens psalm-texter och -melodier motivera icke några trumpet- och basunaljud. Vid första påseende kan man tycka, att det inte är mycket av hänryckning i pingstmelodierna, men så småningom upptäcker man deras säregna poesi och skönhet, som är lika stillsam som pingstliljornas. Till dessa psalmer rekommenderas den förstnämnda, svala och högtidliga koral-klangen. Följer man den från rent musikalisk synpunkt sett rätt tvevelaktiga seden att vid spelandet av 134 låta Halleluja få starkare registrering, bör detta ej ske för bryskt, i vilket fall det endast är av ondo.

Under den långa trefaldighetstiden är en rikare färgprakt omotiverad. Undantag utgöra 3:e och ännu mer 4:e Böndagen. På Domsöndagen torde det vara allmän sed att flitigt använda rorstämmorna. Om man till labialstämmorna av 16', 8' och 4-fots-ton andrager en trumpet 8', får man en sträv klang, med något av strängt allvar över sig, som ganska väl passar för Domsöndagen.

II. Mässmusiken.

Det är musiken i 1923 års Missale, det här gäller. Här förutsätter man, att musiken passar till texten samt åtminstone någorlunda till kyrkoåret. Vid registreringen får man bl. a. taga hänsyn till de olika

momentens ställning och betydelse i ritualen samt musikens olika karaktär. Här möter oss tyvärr en alltför brokig färgkarta, och det är svårt att få fram någon enhetlighet ur detta virrvarr. Här kunna vi urskilja både Hæffnerkoraler och ryt-miska koraler, enstämmig gregorianisk sång med orgelackompanjering, gregorianska melodier, arr. för blandad kör, samt nykomponerad musik, mer eller mindre »gregorianskt» stiliserad. Man skulle kunna beklaga, att koralboks-nämnden, som utgivit denna upplaga, var eller ansåg sig vara så bunden av 1897 års mässmusik, detta för sin tid så förtjänstfulla arbete, som vi i många avseenden högt värdera, men vars brister vi icke kunna blunda för. Detta att så fort det gällde församlingssång, skulle de gamla melodierna stivas in i våra moderna taktarter (jämför prästens och församlingens sång i f-moll-salutationen) och erhålla »rytm», som stundom blev ganska osångbar, rent av karrikatyrartad (Halleluja i jultidens och passionstidens Benedicamus), mot detta och mycket annat kunna vi numera ej undgå att ställa oss kritiska. Med tacksamhet må erkännas, att koralboks-nämnden på goda grunder övergav »svarta mässbokens» misslyckade uppteckning av »Agnus Dei Dominicale». Men det finns många andra fall, där man skulle önskat lite revision. Och inledningsantifonierna! I vilken paragraf står det skrivet, att dessa skola avslutas av det *bajerska* Gloria Patri? Detta har stundom anbringats så, att man skulle vilja hålla för örönen, då det utföres. Efter dessa modulationer få vi undersöka, hur mässmusiken skall ackompanjeras.

Först liturgens sång. Med tanke på det ofta betydliga avståndet mel-

lan altaret och orgeln och den här-av förorsakade slitningen, skulle man önska, att liturgen icke ackompanjerades. Både avståndet och ackompanjemanget tyckas emellertid vara något nödvändigt ont, och för att liturg och församling skola få den uppfattningen, att organisten följer med, bör han nog laga, att han är en liten aning före.

I gamla orglar är det ofta svårt att få någon lämplig registrering till altarsången. Finnes Fugara 8', är den självskrivnen, ensam eller tillsammans med Gedakt 8'. I nyare orglar finns det flera möjligheter. Här anses Salicionalen vara tämligen självskrivnen. Är den mycket trångt mensurerad, blir den emellertid för mycket smekande och för lite bärig. Om Flûte Harmonique 8' är svagt intonerad, kan den och Salicionalen tillsammans bli en lämplig klang. I stället för Flûte Harm. kan Rörflöjten andragas. En annan lämplig registrering är Rörflöjt 8' samt en 4-fots-flöjt (Flûte Oktaviant eller Spetsflöjt). Sådana stämmor som Gamba och Violin böra ej användas, ännu mindre Voix Celeste. Pedalen bör undvikas.

De svaga klanger, som här föreslagits till liturgens sång, torde även kunna användas vid ackompanjering av körens gregorianska sång vid matutin, vesper och completorium. Vid dessa gudstjänster kan orgeln emellertid mycket väl undvaras.

Beträffande registrering till församlingens partier i mässmusiken kan som allmän regel sägas, att den skall vara svagare och mindre massiv än korallernas, dels på grund av musikens karaktär, dels emedan församlingens hörbara deltagande i dessa stycken icke är så allmänt.

Detta torde icke minst gälla de inledande växelsångerna. Dessa, så-

väl som de övriga styckena, kunna dock ge anledning till många skiftningar i klangfärgen. Jag vill blott som ett ex. påpeka skillnaden mellan Otto Olssons och John Moréns antifonier. De förra, som utmärkas av enkelhet och frånvaro av alla onödiga utsmyckningar, leda tanken hän till våra psalmmelodier och kunna lämpligen registreras på samma sätt som dessa. Moréns äro däremot mera arkaiserande, stundom rikt försedda med melismer. Här fordras en svagare, mera ålderdomlig och mystisk orgelton. Borduna 16' blir här för klumpig.

Denna värdefulla stämman bör även undvikas i Kyrie. Detta spelas för övrigt svagt och »violett».

Till Laudamus andragas några starkare och ljusare 8' och 4-fotsstämmor. N:r 25 kan spelas med fullt labialverk. — Kunna vi hoppas på att få vårt nuvarande svaga och bristfälliga Laudamus ersatt med ett bättre? Detta är ett sorgligt och varnande exempel på, hur det kan gå, när man först fastställer texten och därefter ger en kommitté i uppdrag att anskaffa musik antingen genom att skarva ihop gammal eller komponera ny. (Se företalet till Sv. Mässan!). Blevet det gamla Laudamus lyckligt restaurerat, vore vi tacksamma för att även få sjunga det under hela »tredje serien». Vi ha ändock mer än tillräcklig användning för Gloria-versen 24: 1. — Med tanke på att man ej bör spela festligare i vardagslag än på högtidsdagar, skulle man kunna framkasta den åsikten, att 24: 1 ej bör spelas starkare än Laudamus. Emellertid torde det vara allmän sed att, utom under passionstiden, spela denna vers med kraftig, färgrik registrering, och det bör nog inte klandras, att man på detta sätt försöker få lite mera glädje i den något utslitna

psalmversen. Dock varnas för tutti-spel!

Den för högtidsdagar avsedda, tämligen omständiga och ohögtidliga salutationen n:r 36 torde kunna spelas med svag koralregistrering. Till f-moll-salutationen passar Kyrie-registreringen. Till n:r 39 en något ljusare klang.

Om liturgen utan ackompanjering mang mässar kollektbönen, bör församlingens Amen även sjungas utan orgel. Detta enkla Amen bör spelas svagt, var det än förekommer.

Till nattvardsmässans inledning under passionstiden föreslås svaga, täckta 16', 8' och 4-fots-stämmor, Flüte Harm. och Princ. 8' (ej stark). Samma stämmor användas vid Litanian och Begravningsmässan. Passionstidens Sanctus och Agnus Dei spelas svagare och ljusare med utslutande av 16-fots-tonen.

Nattvardsmässan under de övriga tiderna erhåller en ljus, dock ej för stark klang, uttryckande stilla glädje. Agnus Dei spelas något mera dämpat än Sanctus. Beträffande denna underbara lovsång vore det väl mödan värt att flytta den till sin ursprungliga, riktiga plats, d. v. s. återförena den med Prefationen. Den kommer onekligen mycket omotiverat efter Fader Vår. Och så en sak till. Organisterna lägga sig noggrann vinning om att dämpa orgeln vid »Giv salighet av höjden». Denna nyansering verkar endast störande, och i Sanctus-melodierna finns intet som motiverar denna åtgärd utan tvärtom. Se på jultidens Sanctus! Kommer man icke här att tänka på den ursprungliga ordalydelsen: »Hosianna i höjden!». Så borde vi väl än en gång kunna få sjunga i våra kyrkor!

Till Benedicamus pocka trumpet- och koralstämmorna på att få vara med, åtminstone under Halleluja.

Trefaldighetstidens melodi kan gärna få ståta med denna färgprakt, om det blott ej blir för starkt, passionstidens däremot icke, och beträffande de två andra melodierna må blott uttalas en stilla undran angående lämpligheten av alltför stark orgel.

Sådana utbrott av sångarglädje som att efter Välsignelsen stämma upp trefaldiga Amen n:r 76 b med röstens och orgelns alla resurser börja lyckligtvis bli sällsynta. Den åsikten, att lagom är bäst, håller nog på att arbeta sig fram.

III. *Preludier och interludier.*

Först må påpekas vikten av att icke vara sig själv nog utan att stundom använda eller åtminstone studera »det tryckta ordet». De »fria improvisationerna» bli så lätt endast lite variationer av ett och samma preludium, och innan man vet ordet av, kommer man in och förblir i gamla hjulspår.

I landskyrkorna påträffa vi ofta en preludiestil, som vi kalla »den bondgranna». Den utmärkes av mycken melodisk ljuvlighet, gärna framhävd genom solostämmor, till ett synnerligen torftigt harmoniskt underlag.

Ha vi haft tillfälle till besök i olika stadskyrkor, så ha vi kanske lärt oss känna igen en annan preludiestil, mera kultiverad och elegant än den förra men även den mycket ytlig och okyrklig. Vi kunna ge den namnet »den salongsgranna», och den kännetecknas framför allt av mycken grannlåt i harmoniseringen. Söta nonackord, ymnig kromatik, Voix Celeste och 16-fots-koppel höra till utstyrseln.

Något gemensamt för dessa båda »stilar» är, att pedalen aldrig har paus. För mycket nit med pedalspelet torde vara en åkomma, som

allmänt besvärar organisterna, även sådana som beflita sig om att utföra goda och kyrkligt värdiga preludier. De tänka inte på, hur onödigt och olämpligt det är att alltid fördubbla basstämman 2—3 oktaver neråt samt hur tröttsamt och enerverande det särskilt i landskyrkorna kan bli att höra den i regel för starka och stundom även bristfälliga Subbasen.

Ett missriktat nit är även att göra preludierna för långa. Förspelet till ingångspsalmen kan gärna vara lite utförligt och konstnärligt gestaltat. Finge vi fasta introituspsalmer, skulle det nog så småningom växa upp en hel litteratur med ingångspreludier till de olika sön- och helgdagarna. Detta skulle utan tvivel vara välkommet. De övriga preludierna, bland vilka även räknas modulationerna till offertorie- och slutpsalmerna, böra vara helt korta och inte göra mycket väsen av sig. Till predikstolsversen preludieras i regel litet grundligare. Detta är lämpligt, endast om kyrkfolket är någorlunda förstående. För knappt en mansålder sedan hände det, att organisten tillfrågades, »vad han gjorde för något, då han satt där så länge, innan han började psalmen, om han stämde orgeln!» Och vid ett klockareval kom det i dagen, att en av kandidaterna var en mycket duktig karl, som »inte behövde sitta och treva så länge, innan han kunde börja psalmen!» Okunnighetens mörker har väl skingrats något sedan dess, men att man skulle kunna sitta och försjunka i stilla meditation under ett preludium, så långt har man ännu inte nått, åtminstone på en del ställen. Tvärtom kan man förmärka en viss otålighet, då psalmen är uppslagen, samt att en och annan begagnar sig av sysslösheten till att prata lite med grannen. Under sådana förhållanden

böra preludierna naturligtvis göras så korta som möjligt.

Till ingångspreludiet kan man använda en kraftig registrering, om dagens och psalmens karaktär motivera detta. F. ö. böra preludierna spelas svagt. Undantag kan förekomma, t. ex. till gradualpsalmerna 124 och 496 samt till slutpsalmen, om denna har karaktär av lovsång.

Mera undantagsvis kan man framhäva koralmotivet genom någon solostämna, Gamba, Euphon eller Flûte Harmonique. I allmänhet bör man vara försiktig med solostämmorna liksom med stråkarerna och 16-fots-kopplet. Är man nog lycklig att äga Voix Celeste, denna lilla effektfulla stämna, vilken anses som ett osvikligt botemedel mot indisposition vid preludering, bör man ändå försöka motstå frestelsen att använda den alltid.

Om man under nattvardsutdelningen spelar interludier, bör man ställa fordringarna på dessa mycket högt samt ej använda dem flitigare, än att det även blir utrymme för tystnad. Vid jämförelse mellan de tre sakerna: distributionspsalm, interludium och tystnad, skall man kanske finna, att tystnaden är det högtidligaste.

Interludierna böra spelas mycket diskret och med svagast möjliga registrering: antingen Salicional eller Dolce, Voix Celeste + Eolin eller möjligen något svagt Gemshorn eller dyl. Stäng svällaren och låt den vara stängd hela tiden! Undvik pedalen eller koppla 2:a manualen på densamma och skjut in pedalstämmorna!

Ehuru interludierna icke få åsyfta att draga uppmärksamheten till sig, är det ingalunda oviktigt med deras beskaffenhet. Banala och sliskiga mellanspel kunna i hög grad profanera nattvardsgudstjänsten.

Ädla och upphöjda toner böra eftersträvas.

Till interludier skulle kunna användas en del äldre eller i gammal stil skrivna körsättningar. Ur Hymnarium har jag antecknat n:r 107, 114, 133, 140, 170, 201, 237, 246, 271 samt ur Musica Sacra n:r 1, 77, 78, 85, 89, 91, 155, 173 och 175, som enligt min mening kunde vara lämpliga att spela under nattvardsgången. I så fall bör man naturligtvis inte alltid »slå om» tonerna, inte ens i sopranstämman. Några av de mest stillsamma av Bachs koralförspel kunna även ifrågakomma. (Ed. Peters band V n:r 7, band VII n:r 40 a). I 1:a bandet av det stora samlingsverket Otto Gauss: »Orgelkompositionen aus alter und neuer Zeit» finnes en del gamla enkla saker av sådan karaktär, att de kunna anbefallas till användning, t. ex. n:r 7, 21, 24, 28, 31, 37, 65, 98 och 99. De stycken, som användas, böra naturligtvis gå i distributionspsalmens egen eller närbesläktad tonart samt utföras sempre pp och i långsamt eller åtminstone något dröjande tempo. Anses det olämpligt att använda ovannämnda saker till mellanspel, bör ett studium av dem dock vara till hjälp för ernående av en värdig interludiestil.

Den, som tilläventyrs har haft fålamod att läsa igenom dessa vidlyftiga utläggningar, skall måhända utbrista: »Det var en långrandig predikan, och syftmålet var endast att ställa upp ett asketiskt ideal! Man skall tåga, spara, vara försiktig, rata stråkstämmorna och knappt våga använda rörverket! Men orgeln, detta dyrbara instrument med de många möjligheterna, är det inte ett pund, som man bör ockra med?»

Jo, förvisso! Under våra undersökningar ha vi ju kommit underfund med, att det finns användning för många orgelfärger vid gudstjänsten, men att de icke böra missbrukas eller användas blott för sin egen skull; jag skall nu till sist blott tillägga, att både dessa och andra, mot vilka jag uttalat betänkligheter, skulle kunna komma till den rikaste användning, om vi flitigare än hittills anordnade musikstunder och härvid framförde klassiska och moderna orgelkompositioner, som dock skulle vara kyrkan värdiga. På så sätt skulle orgeln få ytterligare en stor uppgift att fylla. Men även här gällde det ju att minnas och tillämpa den gamla sanningen: *registringen får icke bli mål utan endast medel.*

Albert Runbäck.

Kyrkomusikaliskt från Köpenhamn.

Denna artikel gör ingalunda anspråk på att uttömmande behandla det rikt pulserande kyrkomusikaliska livet i Danmarks huvudstad. Här följa endast några anteckningar om detsamma, gjorda under ett kort uppehåll i Köpenhamn. De meddelas utan alla anspråk men i den förhoppningen, att en presentation av några av de i kyrkomusi-

kens tjänst i vårt broderland arbetande sällskapen skall påräkna intresse bland denna Tidskrifts läsare, och i förhoppning om att förbindelserna mellan Sverige och Danmark också inom vårt område måtte bli allt livligare.

En erinran torde först böra göras. Enligt den för Köpenhamn gällande »Löningsloven» skall av

kyrskattan utgå medel även till avlöning av kyrkokörens medlemmar. Storleken av de belopp, som ställas till de olika kyrkornas förfogande för detta ändamål, varierar efter den avlöningsklass, till vilken organisttjänsten räknas, på så sätt att körens storlek är beroende av organistlörens klass. Till kyrkokören vid en kyrka, där sålunda lönen till organisten utgår efter första, d. v. s. högsta avlöningsklassen, utbetalas av kyrkoskatten lön till en kör på 10 personer. I de lägsta avlöningsklasserna inskränker sig körmedlemmarnas antal till 2 å 4. Vill församlingen sedan ha större kyrkokör, får den själv betala de därmed förenade kostnaderna.

Genom denna avlöningsslag är sålunda fastslaget, att kyrkokör *skall* finnas. Men som regel synas körerna alltför små för att kunna erbjuda församlingarna större körverk. Några församlingar hava emellertid anställt sångare utöver de av kyrkoskatten avlönade. Vid Vor Frue och Holmens Kirker t. ex. finnas 14 sångare anställda, vilka hava tjänstgöringsskyldighet så väl vid söndags- som vid veckogudstjänsterna.

Vad sålunda dessa relativt små kyrkokörer ej kunna bringa till utförande, bjudes dock av de frivilliga körsammanslutningarna. På några av dessa vill jag här nedan göra mina läsare uppmärksamma.

Cæciliaföreningen,

den äldsta ibland dem, härleder sig från 1800-talets mitt. Dess grundare var Syngemester vid kgl. teatern *Henrik Rung*, vilken i Italien lärt känna renässansmusiken. Hemkommen grundade han 1851 Cæciliaföreningen för att göra denna sång mera känd i Danmark. Under 1800-talets sista årtionde hade föreningen sin blomstringstid. Den äg-

de då flera tusen medlemmar, och dess kör räknade 100 å 150 sångare och stod vid denna tid under ledning av grundarens son kgl. kapellmästaren *Frederik Rung*. Redan få år efter föreningens grundande upptog kören dock på sina program större körverk med orkester, av Bach, Händel, Cesar Franck o. a. År 1887 stiftades emellertid Cæciliaföreningens *Madrigalkör*, såsom en del av föreningens verksamhet. Ur den stora kören uttogos genom prov 40 sångare till tjänst i madrigalkören, vars uppgift var a capella-sång, men dessa sångare tillhörde fortfarande den stora kören. Föreningen ger årligen tre konserter, och av dessa var intill år 1915, då madrigalkören upplöstes, en förbehållen denna kör. Kören står för närvarande under ledning av grundarens dotterson, organist *P. S. Rung-Keller*. Under detta sista år har den bragt till utförande Cesar Francks: *Le beatitude*.

I samband härmed må erinras om det av Domorganist *N. O. Raasted* sedan några år tillbaka grundade och ledda

Bachsällskapet,

som emellertid ägnar sig huvudsakligast åt framförande av Bachs kammarmusik, instrumentalverk och solosånger. Anknytning till äldre dansk musik söker

Dansk Mensural-Cantori,

som grundades och fortfarande ledes av organisten i Sundby Kirke, *Julius Foss*. År 1910 fick denne anledning undersöka det kungliga Cantoriets stämböcker från 1541. Musiklivet vid det danska hovet stod uppenbarligen under senare delen av 1500-talet och förra hälften av 1600-talet på en hög ståndpunkt, och vid det kungliga Cantoriet voro knutna åtskilliga framstående såväl från Danmark som från

utlandet härstammande kompositörer och sångare. (Se härtill prof. Angul Hammerich: »Musiken ved Christian IV:s hof»). De körkompositioner, som det kgl. Cantoriet bragte till utförande, till dels hittills okända, lågo dolda i Cantoriets Stemmebøger. Herr Foss begynte nu framdraga dem och därefter under vintern 1914—1915 utföra dem med en liten ensemble stråkar. Med detta instrumentala utförande kommo de likväl ej till sin rätt, varför den energiske entusiasterna samlade en krets musikintresserade sångare, som 1921 framträdde med en konsert, varvid bl. a. utfördes Josquin de Près: »Domine ne in furore» och Erasmus Widmanns: »Ite in mundum». I april 1922 fick kören sin organisation. Under sin verksamhet under de följande åren har kören vid ett 40-tal tillfällen, därav ett tjug egn konsalter, bragt till utförande — delvis nyframdragna — vokalkompositioner från tiden mellan 1450—1700 — alltså från mensuralnoternas tid. Med förkärlek har man därvid även uppsökt de danska kompositionerna från denna tid.

Bland danska eller i Danmark någon tid verkande kompositörer, som sålunda därigenom ånyo blivit utförda, äro att nämna: Mogens Pedersøn (c:a 1580—1623, elev till Gabrieli), Abraham Prætorius (född i Mecklenburg, 1588—1592 anställd i det kgl. Cantori), Giovanni Brachroggi (omkring 1600), Melchior Borchgrevinck (nederländare till börden, död i Köpenhamn 1632).

Såväl kyrkliga som profana körverk a capella hava upptagits på programmet.

Den intressanta uppgift, som Dansk Mensural-Cantori gjort till sin och med konsekvens genomfört, är snarast av kulturhistorisk art men såsom sådan så mycket mera

betydelsefull, som den av densamma odlade musiken äger utomordentliga skönhetsvärden och visar hän till en tid, då vokalmusiken stod på sin höjdpunkt. Till förståelse av denna aldrig överträffade musik behöver även vår tid fostras.

Kören består f. n. av ett tjugotal sångare och har tidigare konsiterat såväl i som utanför Köpenhamn.

Från stämböckerna i det kgl. Kapellet från konung Fredrik den II:s tid tog kören sitt namn. Från dem hämtade den ock sitt musikaliska motto, samme konungs symbolum, en liten strof, som ständigt inleder körens framträdanden:



Till ungefär samma tidpunkt som Dansk Mensural-Cantori söker sig, såsom redan namnet anger, det något yngre

Palestrina-Koret

tillbaka. Även denna kör upptager såväl kyrkliga som profana a capella-kompositioner på sitt program. Dock har kören jämväl framfört nyare dansk vokalmusik, nämligen av Thomas Laub, men tyngdpunkten i körens arbete ligger på den klassiska vokalpolyfoniens område.

Palestrina-koret bildades i oktober 1922 av nuvarande organisten vid Holmens Kirke, magister Mogens Wöldike, vilken ännu alltjämt leder densamma. Kören räknar ett fyrtiotal sångare och har under sin intensivt ivriga verksamhet konsiterat i Köpenhamn — senast med ett två gånger upprepat program under mars månad, vilket bedömts mycket gynnsamt i den danska pressen — vidare i den danska landsorten förlidet år, samt vid någ-

ra tillfällen i södra Sverige. Som redan tidigare meddelats i denna Tidskrift, planerar kören att under instundande höst göra en längre resa i Sverige med konserter bl. a. i Linköping, Stockholm och Uppsala. Bland de kyrkliga körverk ur körens stora repertoar, som därvid torde komma till utförande, må nämnas: Palestrinas Marcellus-mässa, Caldara: Crucifixus, Bach: Singet dem Herrn. Kyrkomusikens utövare i vårt land kunna förvisso med stora förväntningar motse körens besök.

Slutligen må här erinras om den under Dansk Korforenings auspicier — efter Thomanernas mönster — år 1924 grundade

Københavns Dreng- og Mandskor, vilken likaledes till grundare och ledare har magister Mogens Wöldike. Gossrösterna — ett fyrtiotal

— äro uttagna från huvudstadens folkskolor.

Kören höll sistlidne 23 mars i Holmens Kirke en konsert, vilken undertecknad hade glädjen att bevista. En höjdpunkt på programmet utgjordes av ett gregorianskt Kyrie Dominicale, vilket gav ett utmärkt belägg för huru väl den gregorianska sången ligger till för gossröster. Kyriet fick även ett utförande, som vittnade både om ledarens kunnighet i och förståelse för den gregorianska sången. Den andra höjdpunkten på programmet bildade ett Agnus Dei av Palestrina ur mässan Aeterna Christi munera, där man hade tillfälle att aktge såväl på körens goda röstmaterial som ock på den icke föraktliga grad av körkultur och kördisciplin, som den så unga och ungdomliga kören redan hunnit förvärva sig.

A. Adell.

Den evangeliska diktningen inom den reformerta och lutherska kyrkan i Frankrike.

I.

Den evangeliska diktningen under reformationstiden och kamptiden (1500—1600).

Sedan den reformatoriska rörelsen ifrån Tyskland och Schweiz spritt sig till Frankrike, dröjde det ej länge, innan den även gav sig uttryck i sånger med religiöst innehåll (cantiques). Bland dem, som lämnade bidrag till denna diktning och för övrigt befordrade densamma, må i första rummet nämnas den för sin intellektuella begåvning, sitt mecenatskap och sina ädla personliga egenskaper kända furstinnan *Margareta av Valois* (1492—1549), sys-

ter till Frans I och i sitt andra äktenskap förmäld med konungen av Navarra Henri d'Albret. Vid yngre år författade hon noveller av mera världslig art i Boccaccios stil, men sedan hon genomgått en förändring med avseende på sin livsåskådning och tillägnat sig en mera kristlig uppfattning av livet, blev hon alltmera tillgänglig för reformationens grundsatser och mottog och beskyddade vid sitt hov flera män, som omfattade dessa grundsatser, även

om hon aldrig öppet bröt med den katolska kyrkan. Bland hennes religiösa dikter tillvann sig hennes *Miroir d'une âme pécheresse* (en syndig själs spegelbild) större uppmärksamhet. Dikten blev emellertid av Sorbonnes akademi stämplad som kättersk, vilket vittnar om att dess författare ej varit främmande för protestantiska tänkesätt. Längre fram vann den bifall av drottning Elisabet i England, som lät översätta den till engelska. Av betydelse för den religiösa diktningen i Frankrike är den samling av *Cantiques Spirituels* hon utgav. Denna samling vittnar om en uppriktig och innerlig gudsfruktan. Innehållet är bibliskt, och språket är enkelt och tilltalande. »Hennes poesi har», som en fransk litteraturhistoriker yttrar, »framgått ur det, som är källan till all religiös poesi, hjärtat».

År 1532 utkom den första av de sångsamlingar, som hugenotterna utgävo. Under de följande åren intill århundradets slut utkommo flera nya samlingar, och av de redan utgivna trycktes nya upplagor. Bland de sånger, som innehölls i de nämnda samlingarna (inalles 650), gjordes av *H. Bordier* ett urval av dem, som mest tilltalade honom, vilket år 1871 utgavs under titeln *Le Chansonier Huguenot* (Den Hugenottska sångboken) i 4 avdelningar eller böcker: religiösa sånger, politiska sånger, krigsånger och martyrsånger. De religiösa sångerna äro än parafraaser av stycken ur den Hel. Skrift, än julkväden (corals), än sånger (cantiques), grundade på enskilda ställen i Bibeln. Därjämte förekomma stundom ballader och andra populära dikter, som blivit omdanade för att tjäna religiösa syften. Bland kända författare, som lämnat bidrag till de religiösa sångerna, må nämnas

Antoine Saunier, landsman och vän till den i den reformerta kyrkans historia bekante reformatorn *Guillaume Farel*, och känd som grundare av församlingen i Payerne i kantonen Pays de Vaud i västra Schweiz och även för sin verksamhet bland Valdenserna i Piemont. Bland de sånger han författat är hans *Chanson des dix commandements de Dieu* (Sång om de tio budorden) ganska lofvärd för sin tid, fastän den knappt skulle senteras i våra dagar. Andra författare, som nämnas, äro *Mathieu Malingre*, en tid pastor i Neuchâtel, särskilt berömd för sin *Chanson de l'Espérance en Dieu* (Sång om förtröstan på Gud) och sitt julkväde (Noël), samt *Eustorg de Baulieu*, som författat en *Chanson du Mariage* och några andra kväden, vilka av kännare vunnit erkännande. »Många moderna skalder», har det sagts, »skulle icke kunna skriva ett vackrare bröllopskväde än hans». Man må vara utgivaren av den Hugenottska sångboken tacksam för att han åt eftervärlden bevarat denna litterära skatt från en betydelsefull period i det franska folkets historia. Även om många av dessa sånger äro tunga till formen och föga poetiska, så må man dels besinna, att de kommo till under en kamptid, då tillfälle ej gavs till deras utarbetande i formellt hänseende, dels må man ej förbise, att bland massor av dikter, vilka, såsom *Bordier* anmärkt, sakna poetisk fläkt, entusiasm och värme, även finnas verkliga pärlor, som bättre tillfredsställa fordringarna på religiös poesi.

Av stor betydelse för kyrkosången inom den reformerta kyrkan blev den versifierade översättning av *Davids psalmer*, som påbörjades av *Clement Marot* (1497—1544). Denne, som även är känd som världslig

skald, fick tidigt anställning som kammartjänare hos den i det föregående nämnda prinsessan Margareta av Valois, och i hennes omgivning gjorde han den första bekantskapen med den evangeliska uppfattningen av kristendomen. År 1525 åtföljde han Frans I under hans krig i Italien och blev i slaget vid Pavia som denne tillfångatagen. Återkommen till Frankrike, sedan fred slutits, erhöll han efter faderns död dennes plats som kammartjänare hos konungen. Då 1535 en förföljelse utbröt mot för kätter misstänkta, flydde han till hertiginnan i Ferrara Renata, som beskyddade flera för protestantiska tänkesätt förföljda, där han även skall för första gången ha träffat Calvin. På grund av drottning Margaretas inflytande återkallad av konungen, fortsatte han under åren 1537—39 det förut påbörjade översättningsarbetet, varvid han som okunnig i hebreiska språket begagnade sig av den framstående orientalisterna Vatables latinska översättning av psalmerna. Inalles översattes 30 psalmer, vilka i manuskript cirkulerade inom hovet, där det blev en modesak att sjunga dem. Efter vad som berättas, skall kejsar Karl V, som 1540 besökte Paris, enligt Frans I:s önskan av skalden ha erhållit ett exemplar och för detsamma belönat författaren med 200 gyllne doubloner (spanskt mynt). 1542 trycktes de 30 psalmerna med en dedikation till konungen. Därigenom ådrog sig emellertid författaren Sorbonnes förföljelse, då det blev känt, att även hugenotterna vid sina gudstjänster sjöngo psalmerna. För andra gången måste Marot fly från Paris och begav sig först till Savoyen och sedan till Genève. Där stannade han under året 1543 och översatte på uppmaning av Calvin

ytterligare 19 psalmer. Kort därefter dog han i Turin, lämnande sitt översättningsarbete ofullbordat. Detta fullbordades sedermera av *Theodor de Bèze* (1519—1605). Född i den burgundiska staden Vézelay, där fadern, som härstammade från en rik och mäktig burgundisk adelsläkt, var kunglig ståthållare (Bailli) och bodde i stadens slott, åtnjöt denne dels i föräldrarnas hem, dels hos en i Paris bosatt farbroder uppfostran och vård under sin första ungdom. Därefter sändes han till Orléans, där han erhöll undervisning av en ansedd tysk lärare vid namn Wolmar, som uppehöll sig där och gav undervisning i klassiska språk. Denne lärare fick icke blott betydelse för hans språkkunskap, utan utövade även genom sin bildning och sin evangeliska fromhet ett varaktigt inflytande på hans personlighet, och då Wolmar blev kallad att intaga en plats som lärare vid den nyss grundade akademien i Bourges, så åtföljdes han även dit av den unge de Bèze. Tyvärr upphörde förbindelsen med den omtyckte läraren, då denne på grund av Frans I:s edikt mot nyheterna på det religiösa området måste lämna Frankrike och återvända till sin hemort. Enligt faderns önskan ägnade sig sonen vid universitetet i Orléans åt juridiska studier och efter avlagd licentiatexamen begav han sig till Paris för att börja sin juridiska verksamhet. Detta överensstämde dock föga med hans inre kallelse. Han levde i den sorgfria tillvaro, vari han genom sina anförvantes ekonomiska uppoffringar blivit försatt, blott för litterära sysselsättningar och intog en framstående plats inom en krets av litteratörer och vitterlekare, utgav en samling av ungdomsdikter på latin och fick därigenom rykte om sig

som latinsk skald. Emellertid inträffade en omständighet, som ledde till förändring i hans liv. Han föll i en svår sjukdom, och den yttre nöd, vari han kom genom denna sjukdom, drev honom även att betänka den nöd, vari hans arma själ befann sig, varur tron på frälsningen i Kristus, som han med hjärtat omfattade, så småningom förhjälppte honom. Han bröt med sitt föregående liv och de förhållanden, under vilka han hittills levat, och begav sig år 1548 till Genève, där Calvin, som redan träffat honom hos Wolmar, hjärtligt välkomnade honom. Redan följande år blev han professor i grekiska språket i Lausanne. Oaktat trägna göromål, som åtföljde hans ämbete, lyssnade han till Calvins anhållan att komplettera det av Marot påbörjade arbetet. Redan 1551 voro 34 psalmer versifierade och färdiga till tryckning. Där-efter fortskred arbetet, och 6 nya psalmer utgavos 1554. Det som sedermera återstod att översätta (61 psalmer) trycktes först 1562, då den versifierade psaltaren utkom i dess helhet under titeln: *Les Psaumes mis en rime française par Clement Marot et Theodor de Bèze*. Kännare giva Marots översättningar företräde framför dem, som de Bèze verkställt. Den s. k. Hugenottpsaltaren vann emellertid en oerhörd utbredning under åren 1562—65 och översattes på 22 språk; i Holland och Tyskland utgavs den i talrika upplagor. Den reformerta kyrkan fick på detta sätt en psalmbok. Under det att församlingarna i den lutherska kyrkan, där den blev rådande, vid sina gudstjänster ej blott sjöngo Davids psalmer utan även begagnade sig av Luthers och hans efterföljares psalmer, så använde de fransktalande reformerta församlingarna vid sina gudstjänster länge

ingen annan psalmbok än den nämnda psaltaren, till vars psalmer *Louis Bourgeois, Claude Goudimel* m. fl. komponerat musik. Detta förhållande ägde rum till början av 18:de århundradet, då en reform genomfördes, varigenom även andra sånger (*cantiques*) kommo till användning i den franska reformerta kyrkan.

Emellertid upphörde ej under 1500-talet och början av 1600-talet författandet av religiösa sånger i evangelisk anda. Vid Margaretas av Valois bortgång hyllades hennes minne av tacksamma poeter genom dikter till hennes ära. Dessa samlades och utgavos av *Nicolas Denisot*. Denne, som var född i staden Le Mans 1515, tillhörde en gammal ansedd familj från den forna provinsen Perche. Han blev i England anställd som lärare åt prinsessorna Seymour, av vilka Jane blev för-mäld med Henrik VIII. Även om han ej öppet gick över till protestantismen, var han dock besjälad av evangeliska tänkesätt. Han utgav tvenne samlingar: *Cantiques et Noël's* och *Cantiques du premier avènement de Jesus-Christ* (Sånger och julkväden och Sånger om Jesu Kristi första ankomst). Hans julkväden ha av Lutteroth erhållit det vitsordet, att de äro »fulla av sanning, tro, känsla och fromhet, där dogmen ger liv åt varje strof, emedan den är omfattad av författaren med hjärtat». *Charles de Navières* (född i Sedan 1544, † 1616 i Paris), valde efter avslutade studier vid universitetet i Paris den militära banan men förlorade dock icke lusten för litterära sysselsättningar. Bland hans världsliga dikter må nämnas hans *Henriad*, som dock icke vann erkännande. Han utgav även religiösa kväden (*cantiques*). Han var då ännu protestant, men

för att behaga konungen avsvor han som denne protestantismen. *Etienne de Maizon-Fleur* författade religiösa kväden, som dock aldrig trycktes under hans levnad. Det var en vän, som samlade dem och lät trycka dem i Antwerpen 1580 under titeln: *Divins cantiques à l'imitation de Salomon et des psalmes de David* (Gudliga sånger efter mönster av Salomo och Davids psalmer). Ofta förekomma i dessa sånger anspelningar på de förföljelser, som författaren måst utstå tillsammans med reformationens vänner under denna tid. Man märker i många verser tankar av en, som varit närvarande under den hemska Bartolomeinatten. Sångerna mottogos också med hänförelse av de reformvänliga, och för att sprida dem bland allmänheten uppblandade man dem med sånger av andra författare, både katoliker och protestanter. Bland de sistnämnda må nämnas calvinisterna *Yves Rousieau* och grundaren av den reformerta församlingen i Paris *Antoine de la Rochecandieu*. Bland författare av religiösa dikter må ej kaptener *Odet de la Noue*, son till den berömda hugenottfältherren *François de la Noue*, förbigås. Sin första vapenbragd utförde han under kriget med Spanien i Nederländerna, där han år 1584 utmärkte sig som ledare av fästet Lilles försvar. Senare föll han i fångenskap hos spanjorerna och tillbragte flera år i fängelset i Tournay. Genom läsning av bibeln blev han omvänd, och hans nya andliga liv gav sig även ett uttryck i flera religiösa sånger, av vilka 9 äro i behåll. Han författade även politiska sånger. Sina religiösa dikter hade han ej tänkt att befordra till trycket, men en vän *Sieur de la Violette*, som hört honom uppläsa några av dem, blev så intagen av deras poesi

och fromhet, att han utan författarens vetskap lät trycka dem i Genève (1594). Samlingen omfattar 150 kristliga sonetter, 9 cantiques och 12 oden jämte en betraktelse över påskveckan.

Från det 17:de århundradets tid äga vi blott få av protestanter utgivna samlingar av religiösa sånger. Däremot gjordes flera försök till revision av den av Marot och de Bèze versifierade översättningen av psaltaren, som blivit den reformerta kyrkans psalmbok. På grund av den stora förändring, som det franska språket mot slutet av det 16:e århundradet genomgick, rådde även bland protestanterna en allmän önskan efter revision, och den reformerta kyrkans synoder uttalade sig även för en sådan »med bibehållande av metern och så litet som möjligt avvikande från den gamla översättningen». Den, som var verksam vid revisionen, var framför allt grundaren av den franska akademien *Valentin Conrart* (1603—1675), protestant och religiöst intresserad, rik och välgörande, lärd och bildad, särskilt språkkunnig. Redan förut hade han biträtt sin släkting biskopen *Godeau* vid den versifierade översättning av Davids psalmer, varigenom denne velat göra katolikerna en liknande tjänst, som den Marot och de Bèze gjort för protestanternas räkning. Sedan en del av Conrarts revisionsarbete år 1677 blivit tryckt jämte ett inledande företal, utkom 1679 arbetet i dess helhet under följande titel: *Les Psaumes en vers françois retouchés sur l'ancienne version par feu M. V. Conrart, Conseiller Secrétaire du Roy* (Psalmerna i den gamla översättningen, retuscherade i fransk vers av Sal. M. V. Conrart, Kungligt Råd och Sekreterare). Att de 51 psalmerna, vilka den förut

utgivna delen innehåller, äro Conrarts verk, har aldrig blivit bestritt. Däremot har man velat göra troligt, att *Marc Antoine de La Bastide* (1624—1704), till vilken Conrart före sin död lämnat sina manuskript, vidtagit betydande ändringar i fråga om de 99 psalmer, som ej innehölls i den först utgivna delen. Då denne själv ej nämnt något därom, då bestämda uttryck i företalet till den första delen tala emot ett sådant påstående, och då samtida synoder i sina akter ej nämna någon annan som medhjälpare vid revisionsarbetet, har man övergivit detta antagande. Oaktat Conrarts verk bär namnet av att vara en revision och bibehåller den gamla översättningens meter samt en del uttryck och talesätt från densamma, är den i grunden en ny översättning, efter vad kännare, som jämfört de båda översättningarna med varandra, med rätta framhållit. Att denna översättning har sina brister, såsom den reformerta kyrkans nuvarande psalmbok, även använd vid den reformerta församlingen i Stockholm, framhåller i sitt företal, såsom att den hebreiska parallelismen ofta försvinner och den bibliska texten stundom offras för rimmet, kan ej nekas. Emellertid förtjänar den, vilket samma företal medgiver, den popularitet den åtnjutit. »Detta verk har, som en litteraturhistoriker yttrat, ett verkligt litterärt värde, och det är det enda betydande litterära försök, som franska protestanter gjort från förlusten av La Rochelle till upphävandet av det Nantesiska ediktet». Det var, som i det föregående påpekats, en föga lämplig tid att författa cantiques, då man städse måste vara beredd att med vapen försvara den religionsfrihet, som vunnits. På grund av de svåra förhållanden, under vilka hugenot-

terna levde under Ludvig XIV, kunde ej den nu berörda revisionen vinna autorisering i Frankrike. Emellertid vädjade franska flyktingar i Zürich till församlingen i Genève, som intog ett slags chefsställning inom den reformerta kyrkan. Därvarande *compagnie des pasteurs* tillsatte då en kommission av den framstående professorn *Benedict Pictet* och två andra professorer *De la Rive* och *Calendrin*, vilka skulle revidera översättningen. Därjämte fogades till uppdraget en instruktion att avlägsna ur den nya psaltaren alla ställen, som alltför mycket erinrade om judarnas hat mot och förbannelser över deras fiender. Uppdraget utfördes framför allt av Pictet, som biträdades av advokaten *Saurin* från Nismes, en framstående jurist, som efter Nantesiska ediktets upphävande funnit en tillflyktsort i Genève. Revisionsuppdraget var färdigt 1693, och den reviderade psaltaren utkom 1695 under titeln: *Les Psaumes de David mis en vers françois, Revûs de nouveau sur les précédents éditions et approuvés par les Pasteurs et Professeurs de l'Eglise et de l'Academie de Genève* (Davids Psalmer, översatta på fransk vers, reviderade på nytt efter föregående editioner och godkända av kyrkans och Akademiens i Genève pastorer och professorer). Conrarts text är i allmänhet bibehållen, och sedan den nya psaltaren blivit begagnad vid gudstjänsten i Genève, sändes den till reformerta kyrkan i Schweiz och andra länder, där den i allmänhet mottogs utan protest.

Innan vi lämna det 17:de århundradet, må vi ej förgäta en av de få, som under denna tid författade religiösa sånger, *François Téron*d, en av de protestantiska präster, som efter Nanteresediktets återkallande

stannade kvar, tröstande och stärkande modet och hoppet hos de protestanter, som fortfarande ej ville övergiva sitt fädernesland. Två år efter ediktets återkallande författade han ett kväde med titeln: *Les captifs dans leur patrie* (Fångar i sitt fädernesland). I den första delen av kvädet skildras allt det upprörande i förföljelserna. I den senare avdelningen beder han Gud om hjälp åt sina förföljda trosbrö-

der, och denna avdelning närmar sig mera vad enligt våra begrepp skulle kunna kallas en psalm. Författaren måste slutligen själv lämna Holland, där han utgav från trycket flera religiösa sånger, bland dem den kända morgonpsalmen *Une voix dans mon coeur s'éveille* och aftonpsalmen *Seigneur, sous ta sûre conduite*.

A. E. Friedlander.

Om predikans förnyelse och tillika några ord om nutida predikolitteratur.

II.

Aktualitet har länge ansetts som ett av de förnämsta kraven på förkunnelsen. Men ingen torde ha formulerat detta krav så klart och så energiskt sökt visa dess vikt och betydelse som *F. Niebergall*. I sitt stora arbete *Praktische Theologie* men framför allt i *Wie predigen wir dem modernen Menschen* har han framställt sina teorier om predikans aktualitet. I det senare arbetet heter det (p. 5): »Das ist der Angelpunkt unserer ganzen Stellung: Die Rücksicht auf die Leute und ihre Aufnahmefähigkeit hat die massgebende Bedeutung für alle Theorie. Unser Ideal ist also eine Homiletik *gleichsam von unten*, von der Kirchenbank her». Det är åhöraren, som är avgörande för förkunnelsens innehåll och utgestaltung. Det är ej Guds Ord eller Kyrkans beaktelse. Det är icke den egna trosserfarenheten hos förkunnaren. *Niebergalls* program framträder med all tydlighet redan i titeln på det citerade arbetet: *Wie predigen wir dem modernen Menschen?* Det he-

ter ej: *Wie predigen wir das Wort Gottes?* Den moderna nutidsmänniskan är normen för förkunnelsen. Just ordet »modern» visar, vilken betydelse som tillmättes aktualiteten.

Niebergall har utövat ett stort inflytande. Hans teorier ha tämligen okritiskt anammats av talrika predikanter, som sökt förverkliga dem efter råd och lägenhet. Och alldenstund dessa teorier varken äro svåra att begripa eller förverkliga — en anledning till deras popularitet — ha *Niebergalls* lärjungar i regel lyckats synnerligen väl i sina intentioner. Detta har varit till stort förfång för Ordet, Kyrkan och predikanten själv. Ty Ordet kom att bliva avtrubbade, tempererat och mätt med mänsklig måttstock: det som inte passade den moderna människan skulle strykas, för att inte väcka anstöt, en uppgift som många av Ordets tjänare med en i och för sig aktningvärd nitälskan ägnat sig åt — tyvärr utan att besinna, att de så inte längre voro Ordets men i stället den »moderna

människans» tjänare. Enligt den Niebergallska teoriens konsekvenser skulle väl Kyrkan närmast bliva en efter tidens förutsättningar och behov inrättad anstalt till människornas fostran och vägledning. Men att den har en av Gud given uppgift: att förkunna frälsningen i Jesus Kristus — oberoende av om den passar nutidsmänniskan eller ej — det måste vara en för denna teori främmande tanke. Slutligen kommer förkunnaren själv, såsom jag redan påpekat, icke att bliva Verbi Divini minister utan i stället minister hominum.

Den förkunnelse, som har utgestaltats efter de Niebergallska normerna, har man städse kunnat identifiera på den homeopatiskt utspädda ofarlighet, som är den radikala teologiens grundkännetecken. Tanketomhet, brist på andlig potens och spänning, i bästa fall dolda bakom en formell fulländning, samt en rörande strävan att »följa med sin tid» och psykologiskt (och psykoanalytiskt!) förstå nutidsmänniskans sjäsliv utmärka städse den förkunnelse, som blivit präglad av de Niebergallska intentionerna. Knappast någonsin förstår man så klart, hur nödvändig en predikans förnyelse är, som inför denna förkunnelse.

Reaktionen har redan visat sig. Visserligen inte ännu inom den praktiska teologien. Men hela den systematiska teologien är präglad av den genom dess ställning för eller emot denna reaktion mot den grunduppfattning, som ligger bakom de homiletiska normer, som i det föregående behandlats. Denna reaktion är att finna hos den dialektiska teologien, som jag inte tvekar att kalla ett teologiens salt (men man åter ju inte salt annat än som en krydda, ehuru den som sådan är nödvändig). Jag vill i detta sammanhang

särskilt nämna *Karl Barths* Das Wort Gottes och *Emil Brunners* Die Mystik und das Wort. Vidare *Erik Petersons* Was ist Theologie och *Otto Pipers* Theologie und reine Lehre. Ett betydande inlägg i diskussionen om Ordets auktoritet är *Wilhelm Wollraths* Das Problem des Wortes. I frågan om Kyrkans auktoritet hava beaktansvärda yttranden gjorts utifrån olika ståndpunkter av *Charles Gore* i The reconstruction of belief och av *A. C. Headlam* i History, authority and theology. I samma ämne har *P. Schorlemmer* utgivit en samling uppsatser under titeln Vom neuen Willen zur Kirche. Av *Walter Bülck* utkom i fjol Die Evangelische Gemeinde, som talar om »die Wortkirche». I den av den mycket produktiva teologiska fakulteten i Strasbourg utgivna serien Cahiers de la Revue d'histoire et de philosophie religieuse finnes ett arbete av *Charles Hauter*: Le problème sociologique du protestantisme, som även innehåller beaktansvärda tankar i detta ämne. Man skulle även kunna nämna namn och böcker inom vår egen teologi. Det för dem alla gemensamma är en ny uppskattning av Ordet såsom *Guds* Ord och en mer eller mindre markerad brytning med den radikalt historiska uppfattningen. Kyrkan upp-täckes ånyo, och — framför allt — Gud blir teologiens centrum, inte människan.

Det är intressant att — såsom det nu är möjligt, sedan några synnerligen värdefulla homiletiska arbeten nyligen utkommit — se huru den nuvarande situationen inom homiletiken i många stycken företer påfallande likheter med läget under sjuttonhundratalet och början av adertonhundratalet.

Edv. Leufvén, Upplysningstidens

predikan: I, Frihetstiden, II, Den Gustavianska tiden. Diakonistyreliens förlag. 4: 75 kr. pr del.

Oscar Hippel, Studier till predikans historia under nyromantiken, I, II. Gleerups förlag. I 7: 50, II 4: 50 kr. (cit. I).

Densamme, Det kristologiska problemet under nyromantiken, en homiletisk studie. Gleerups förlag. 4: 75 kr. (cit. II).

Densamme, Om den kyrkligt religiösa brytningen under adertonhundratalets andra årtionde med särskild hänsyn till nyromantiken. Almqvist och Wicksells Boktr. A.-B. 2 kr. (cit. III).

Ett av de förnämsta partierna i *Leufvéns* arbete är det avsnitt, där han påvisar inflytande från Wolffs och Leibniz' filosofi. Analysen är fint gjord, och framställningen övertygar genom sin evidens. Auktor påvisar, hurusom vändningen från ortodoxi till upplysning i förkunnelsen sker just i sammanhang med dessa filosofiska idéers begynnande inflytande. Wolffs filosofi har givit åt upplysningstidens förkunnelse dess förnuftsmässigt demonstrerande form, från Leibniz har predikan mottagit den optimistiska syn på människan och världen, som så starkt kontrasterar mot ortodoxiens lära i detta stycke.

Vid studiet av detta avsnitt i *Leufvéns* arbete kan man konstatera följande: Den wolffska filosofien fäste uppmärksamheten på förnuftet. Under ortodoxien hade förkunnelsen endast känt en auktoritet, nämligen Ordet, nu fick den tvenne, ty till Ordet kom förnuftet. Till att börja med samordnades de: predikanterna sökte oförtröttat visa, att mellan dessa två fanns ingen motsägelse. Detta var förhållandet under frihetstiden. Men utvecklingen går vidare, och under den gu-

stavianska tiden måste Ordet träda tillbaka för förnuftet. — Leibniz' teodicé riktade intresset mot det inomvärldsliga. Världen var den bästa av alla möjliga världar. Man var tillfreds i den. Man fann den angenäm. Man intresserade sig för dess angelägenheter. Predikan kom att bli inriktad mot det praktiska. Och detta så ensidigt, att man saknade blick för det, som inte var praktiskt nyttigt.

Så uppstod kravet på *predikans aktualitet*. Under ortodoxiens tid ville man predika Guds Ord. Nu ville man predika Guds Ord lämpat efter tidens aktuella krav och situationer. Ortodoxiens förkunnelse hade ingalunda saknat kännning med människorna och tiden, men den ville med sin förkunnelse förmå dessa att rätta sig efter Guds Ord. Nu blir predikans avsikt en annan: att avkorta och förändra Ordet, så att det kunde passa tidens människor och tackas förnuftet. Förkunnelsen skulle vara tidsenlig eller aktuell.

Detta krav sökte man i början av frihetstiden tillgodose på ett sådant sätt, att man omtolkade bibliska fakta och förhållanden så, att de kunde tillämpas på de aktuella förhållandena. *Leufvén* påvisar detta i en predikan av hovpredikanten Humble på tredje Adventssöndagen 1710. Jag citerar auktor. »Den politiska anledningen är det svensk-danska fälttåget i Skåne 1710, den kyrkliga anledningen perikopen på tredje Adventssöndagen. Den förstnämnda anledningen har tydligen övertäget den textuella. Efter en nödtorftig betraktelse av texten och ämnet »Jesus som en kommande Konung», gör predikanten en homiletisk saltomortal av våldigaste beskaffenhet och övergår till det, som tydligen är det intressantaste, det

politiska ämnet att med exegetiska skäl uppvisa, att Skåne skulle vara svenskt». Här får Ordets egen mening giva vika för kravet på aktualitet. Hovpredikanten Abr. Pettersson talar i en predikan med ämnet »Satans hushållning» om tidens lätt-sinne och njutningslystnad och om de förordningar, som sökte stävja dessa. Auktor skriver: »Hela tankegången är i avsevärd grad influerad av nationalekonomiska synpunkter, vilka ju tillhörde tiden. Men de äro invävda i en mängd gammaltestamentliga citat, vilka därigenom givit religiös helgd åt predikantens nationalekonomiska ståndpunkt». Så försöker man att förena Ordets innehåll med en förnuftsmässig reflexion över aktuella spörsmål. Givetvis lyckas det inte alltid. Auktor anför även exempel på att man misslyckats, och tillägger: »Sådant händer, då man gör en politisk fråga, som är religiöst indifferent, till en religiös».

Vad vi här bevittna är, att man försöker beröva Ordet dess karakter av Evighetsord, Uppenbarelsord. Man vill göra Ordet till en *lex mundi*. Det har intet att säga oss om evigheten, om Guds rike. Det är något, som är nyttigt och nödvändigt för denna jordens riken och dess angelägenheter. Vi stå inför en förkortning av Gudsrike tanken liknande den, vi kunna iakttaga i vår tid. Guds rikets transcendens och eskatologi saknar man blick för. Det blir en inomvärldslig storhet av timlig art.

Motsättningen mot ortodoxien är påtaglig och beklaglig. Ortodoxiens män saknade inte sinne för praktiska frågor, men de voro medvetna om evighetens realitet på ett annat sätt. *Lindberg* visar detta i fråga om Rudbeckius (se särskilt kap. om eskatologien).

Det som här kan iakttagas i sin början, det fullbordas under den gustavianska tiden och har av auktor karakteriserats såsom en utveckling från teocentricitet till antropocentricitet. Denna utveckling kulminerar i den neologiska förkunnelsen. Här är uppgiften framför allt att göra den kristna tron acceptabel för den upplysta samtiden. Man finner, att auktor har rätt, då han på en tidigare punkt i framställningen säger: »Frågan: »wie predigen wir dem modernen Menschen?» är framställd redan före Niebergall».

Hippel har i I givit en utmärkt framställning av den kritik, som från nyromantiskt håll riktades mot denna förkunnelse. Det anses nu vara en falsk princip att följa med sin tid, en åsikt som uttalas av Askelöv i hans kritik av Hagbergs predikan (se vidare I, sid. 21 och föreg.). Bibeln skall återfå sin rätta betydelse för predikan. Den får ej skjutas undan för förnuftet. Auktor säger: »Vi kunna lugnt påstå, att denna romantik hos oss är bibliocentrisk». Predikan skall innehålla Guds Ord (sid. 31). Gentemot en psykologiskt-antropocentriskt inriktad homiletik »von unten» betonas nu religionens höghet och majestät. Prästen skall inte sänka sig till åhörarens nivå men lyfta denne upp till sin egen.

Man hävdar nu, att kristendomen är något överhistoriskt. Den är icke »en produkt av tiderna». Tvärtom regerade kristendomen över tiden. I III har *Hippel* citerat Atterboms kritik av upplysningen, vilken här återgives: »Den *upplysning*, som här menas, var ett slags orden och bestod af tre grader. På den första, der vanligtvis fruntimren stannade, nöjde man sig med att afskudda de enklaste fördommarna, såsom t. ex.

att man borde läsa Bibeln, att sabbaten måste hållas helig, att man i en bråd vändning kunde fara till helvetet o. s. v. Det ingav redan en betydlig känsla af sann upphöjning, när man vågade sy om söndagsqvällarne, sedan man under hela veckan knapt tagit nålen i hand. Den andra graden meddelade likväl ett vida renare ljus: der bannlyste man presteståndet ur staten, läste Horrebom om Jesus och Förnuftet, och höll sig öfverhufvud för klokare än Paulus. Ändtligen i tredje graden insåg man, att alla vidskepelse egentligen innefattas i en enda, nemligen i den att tro på någonting högre än sig själv». Av dessa ord kan man finna, hur häftig motsättningen var. Slutorden peka på upplysningens antropocentriska inställning. Man finner, att Atterbom med bitande ironi pekar på föraktet för Bibeln och på den efter de aktuella kraven modifierade kristendomen. Man finner även hans åsikt om denna modifierings konsekvenser: till sist kommer varje tro på något högre än det egna jaget att anses såsom vidskepelse. Detta blir följden av en med antropocentriciteten förbunden aktualitet.

I den utomordentligt intressanta och skickligt uppdragna parallellen mellan Lehnberg och Wallin har Hippel i II påvisat, huru Wallin står ortodoxien närmare på flera punkter än Lehnberg. I andra delen av I påvisar auktor, huru man inom nyromantiken kan spåra en tydlig återgång till ortodoxien. Det heter, att »man — helst ville finna i predikan kyrkans gamla lära, till vilken den nyromantiske svärmaren ingalunda kände sig i opposition. Det torde väl vara ett av de mera påtagliga resultaten av detta vårt studium, att den till synes så irrlärliga svenska romantiken till sina histo-

riska verkningar närmast är en ortodox repositionation». I samma arbete och band talas om nyromantiken såsom den »konfessionella restaurationen».

Den tidrymd, som ovan påtalade arbeten beskriva, omfattar ungefär ett sekel, 1720—1820. Den utveckling, som inom detta sekel äger rum, är av ett synnerligt intresse. Förkunnelsen blir under inflytande av Wolff och Leibniz antropocentriskt och historiskt (inomvärldsligt) inriktad. Man kräver då av den framför allt aktualitet eller tidsenlighet. Ortodoxiens krav på bibeltrohet och anslutning till Kyrkans bekännelse-skrifter skjutas undan. Denna strävan kulminerar i den neologiska förkunnelsen. Nyromantiken reagerar häremot. Den bestrider, att kravet på aktualitet skulle vara det förnämsta. Den återinsätter Ordet och Kyrkan med dess bekännelse på den plats, de förut innehafte. Den söker väcka förståelse för ortodoxiens homiletiska principer.

Denna utveckling är på ett utomordentligt förtjänstfullt sätt framställd av *Leupvén* och *Hippel*. Båda auktorerna kännetecknas i lika grad av en vetenskaplig objektivitet i framställningen samt av en djupgående förståelse för det vetenskapliga objekt, de hava tagit till sin uppgift att undersöka. Utmärker sig emellertid den förre för en viss tysk grundlighet, som kanske stundom skulle verka tyngande, om inte de upplysningar, som lämnas, vore så intressanta och fängslande, så skulle den senares arbeten kunna sägas hava något av en gallisk elegans, utmärkande såväl för den förnäma dispositionen och behandlingen av materialet som för själva framställningen och den ytterst soignerade stilen, ja, för själva utstyrseln på böckerna, som är synnerligen tillta-

lande. Under det att *Leufvén* nära knyter sin framställning till den profana historien, är *Hippels* intimt knuten till litteraturhistorien.

För den, som likt nedskrivaren av dessa rader skattar ortodoxiens teologi och förkunnelse högt — om nu någon annan finns, som hyser så otidsenliga åsikter — skall det vara en glädje att i *Leufvéns* arbete finna, huru ortodoxien i det längsta visade sig motståndskraftig mot upplysningen. Och han skall ock med tillfredsställelse och tacksamhet taga del av den under polemik med Quensel gjorda framställningen av Per Tolleson, Anders Elving och Lars Linderoth. *Leufvén* visar med stor objektivitet och full evidens, att dessa ha sin plats i ortodoxien, ej såsom Quensel menar i pietismen.

Medan *Leufvén* mest citerar predikningar, hämtar Hippel åtminstone i I oftast sina citat från predikorecensioner. Det är svårt att säga, vilket som är mest intressant. Emellertid hava båda det gemen-

samt, att de valt citaten med stor omsorg. De äro alltid verkligt upplysande, och när de äro tagna ur predikningar, alltid från representativa och typiska predikningar. *Hippels* analys av Wallins predikan och hans förteckning över uttryck rörande Gud och Herren Kristus i II äro synnerligen intressanta. Förteckningen, liksom den över de lehnbergska uttrycken, torde vara värdefull för en fortsatt forskning. Vad som för övrigt gör *Hippels* arbeten så värdefulla, är de talrika citaten från tyska, engelska och franska homiletiska och retoriska experter, vilka förläna hans arbeten ett drag av universalitet.

Det är att hoppas, att dessa förnämliga arbeten finna talrika läsare. De få i varje fall icke saknas hos någon, som längtar efter en predikans förnyelse och inser dess nödvändighet. Ty i denna sak ha de mycket att lära oss.

Gunnar Rosendal.

Meddelanden.

Utmärkelse. Till riddare av Vasaorden har K. M:t den 3 juni utnämnt musikdirektör O. A. Wadborg, Kristianstad.

Kantorsval. Till kantorer vid förenade tjänster ha valts: i Hällstad B. Börjesson, Sandvik; i Rackeby—Skalunda O. Andersson, Varnumskulle; i Jälluntofta A. Sundkvist; i Järstad P. G. Magnusson; i Stöde K. Öhman, Ramsjö; i Gunnarskog O. Nordström, Avesta; i Örja M. Rosenqvist, Gärds Köpinge; i Viksjö K. E. Markström, Sandö.

Ny orgel. Bollnäs församling har på kyrkostämman beslutat att i samband med den pågående restaureringen av kyrkan ersätta den 50 år gamla 22-stämmiga orgeln med en 3-manualig om 42 stämmor. Orgeln, som kommer att kosta 34,000 kr., skall byggas av Zetterqvist, Örebro, som också byggt den gamla orgeln. Dennas

pipor komma att användas i den nya orgeln.

Ny orgel i Heliga Trefaldighetskyrka i Arboga. Kyrkostämman har beslutat att för en kostnad av 23,700 kr. låta verkställa en fullständig ombyggnad av det gamla, av P. L. Åkerman byggda orgelverket. Till entreprenör antogs orgelbyggare A. Magnusson, Göteborg. Den nya orgeln, i vilken ingå de flesta av den gamla orgelns pipor, kommer att innehålla 30 stämmor, fördelade på 2 manualer och pedal.

Tysklands Kyrkosångsförbund har beslutat att uppskjuta det 31:a kyrkosångsmötet till nästa år. Det skall hållas i Schlesien.

Årets Bachfest, den 16:e i ordningen, skall hållas i Kassel den 19—25 september.

(Forts. från omslagets 2:a sida.)

teol. d:r Sam. Stadener. I övrigt medverkade kantor N. O. Dahlberg (dirigering, violin, orgel) samt fröken Wilhelmsson, Dalby (orgelackompanjemang). Vid gudstjänsten förekommo bl. a.: 1) körsång: Så underbar; 2) violin och orgel: Gounod: Ave Maria; 3) körsång: Joh.

Mik. Haydn: Det vart ett mörker stort; D. Rudin: Du död, var är din udd; 4) orgel: A. Söderman: Offertorium; 5) körsång: Stein: Helige Ande, o kom till oss in; 6) violin och orgel: Grieg: Den store hvide Flok; 7) körsång: Merikanto: Säg, minnes du psalmen; Rysk vespersång.

Ledigförklarade kyrkomusikertjänster.

A) Enbart kyrkliga tjänster:

Klockare-, kantors- o. organistbef. i *Gerdslöf* och *Önnarps* förs.:ar, Mlm., l., sökes före 29 juni (adr. Näsbyholm). Lön: avk. av klockarebost. (bev. tax. till 22,000 kr.) samt kont. 650 kr. (därtill f. n. dyrtidstill. å tills. 350 kr.). Kantor är skyldig att mot skäligen ersättn. undervisa i sång o. musik i förs. skolor. Ej reseers. vid prov.

Organist- och klockarebef. i *Piteå landsförsamling* (adr. Öjebyn) sökes före 1 aug.

B) Förenade med folkskolläroretjänst:

I *Tjureda*, Jönk. l., sökes senast 7 juli (adr. Tolg). Klock.-lön 200 kr., org.-lön 300 kr.

I *Tossene*, Gbgs o. Bohus l., sökes senast 7 juli. Skolform C 1; jordbruksbet. forts.-skola. Klock.- o. org.-lön 500 kr. + t. v. dyrtidstill. å 250 kr.

I *Häggum*, Skarab. l., sökes senast 10 juli. Skolform B 2 v.; forts.-skola. Org.- o. klock.-lön 500 kr. + lönejord.

I *Lekeryd*, Jönk. l., sökes senast 10 juli. Skolform B 1. Org.- o. klock.-lön 500 kr. Vikariat för ht. 28 sökes senast 25 juni.

I *Säter*, Skarab. l., sökes senast 11 juli (adr. Våring). Skolform B 2; forts.-skola. Klock. lön 500 kr.

I *Hogdal*, (Amaliebergs skola), Gbgs o. Bohus l., sökes före 12 juli (adr. Hogdal, Strömstad). Skolform B 2; klock.- o. org.-lön 600 kr.

I *N. Härene*, Skarab. l., sökes före den 13 juli (adr. Bronäs). Skolform C 1; forts.-skola. Org.- o. klock.-lön 400 kr.

I *Ånimskog*, Älvsb. l., sökas tvenne förslagsrum före 13 juli. Skolform B 2; org.- o. klock.-lön 400 kr.

I *Rätansbyn*, Vnorrl. l., sökes före 19 juli. Skolform B 1; forts.-skola. Klock.- o. org.-lön 700 kr.

I *Berga*, Kronob. l., sökes före 22 maj (adr. Lagan). Skolform C 1 b. v. Org.- o. klock. lön 600 kr. Prov fordras i samtliga tjänster.

Vakansvikariatet för höstterm. 1928 i *Edsbro*, Stockh. l., sökes senast den 30 juni.

PÅ C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG HAR UTKOMMIT:

Av **PREBEN NODERMANN:**

Kapellmästare vid Lunds Domkyrka.

PRELUDIER vid gudstjänsten. Pris 2 kr.

SMÅ KORALPRELUDIER för gudstjänsten. Pris 2 kr.

TRESTÄMMIGA MOTETTER (Lunds Domkyrkas Körsånger 1—5). Pris 1 kr.

1. Kom, Guds dyra gåva! 2. Vid min Jesu sida. 3. Väktare av himlens bud. 4. Hjorten häftigt längtar. 5. Lovom Herran!

HÖGTIDSKÖRER (Lunds Domkyrkas Körsånger 6—10).

Pris 1 kr.

6. Hosianna. 7. Ära. 8. Det är en ros utsprungen. 9. Ditt huvud, Jesu, böjes. 10. Vid Reformationsfest.

TRE- OCH FYRSTÄMMIGA MOTETTER (Lunds Domkyrkas Körsånger 11—14). Pris 1 kr.

11. Mitt hjärta, Jesu, denna dag. 12. Du tålig var. 13. Lovpsalm. 14. Kristus är uppstånden.

ANDLIGA KÖRSÅNGER för hemmet. Pris 1 kr.

1. Upp, psaltare och harpa! 2. Din klara sol går åter opp. 3. Livets färd. 4. Hur länge. 5. O Gud, till dig jag flyr.

UNGDOMSKÖRER för högre allmänna läroverk. Pris 1 kr.

1. Vår svenska fana. 2. Till Norden. 3. Sångarglädje. 4. Friheten. 5. Englbrektsmarschen.

TJUGOTRE BARNVISOR för svenska skolor och hem
av *J. Nyvall*. Pris 50 öre.

»Det skall i få ord sägas, att dir. Nyvall, organist i Solna kyrka och sånglärare vid samtliga skolor i församlingen, i detta verk visat sig vara den insiktsfulle pedagogen och den varme barnavännen i lika hög grad, som han är den borne musikern. Man väntar, att sångsamlingen skall komma att ståta med det bekanta: »Veni, vidi, vici».

Genom det ackompanjemang, som är tillagt varje sångnummer, blir arbetet lika kärkommet för den lille eller de små i hemmet som i skolan, där det ju eljest är »massverkan» som livar och stöder utförandet. Och den praktiska åtgärden är vidtagen, att vid föredragning av ett nummer, vilket som helst, bladet icke behöver vändas.

Sånghäftet, som har vårdad utstyrsel och gör intryck av soliditet och hållbarhet, är häftat i stark, böjlig kartong, säljes till det oväntat billiga priset av 50 öre — något som är överkomligt för varje liten »sångare».

John Morén i Folkskolans Vän.